

(א) את אשר אמר כל אחד לגדור גדר דורו

רבי יהודה אומר הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון (אבות פ"ד מ"ג)

ג'רמי' ב"מ' (ל"ג) ת"ר העוסקין במקרא מידה ואינה מידה במשנה מידה ונותלין עלי' שבר גמרא חין לך מידה גדולה מזו ולעולם הוי רך למשנה יותר מן גמרא. הא גופא קשיא כו' . ח"ר יוחנן בימי רבי נשנית משנה זו שבקו כ"ע מתניתין ואזלו בחר גמרא הדר דרש להו ולעולם הוי רך למשנה יותר מן הגמרא. מאי דרוש כדדריש ר' יהודה בר' אלעאי מאי דכתיב הגד לעמי פשעם וגו' אל ת"ח ששגגות נעשית להם כדונות כו' והיינו דתנן ר' יהודה אומר הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון ע"כ . והנה בתשובת רב שירא גאון (הנדפסה בחפ"ט ממונים) גירסא בימי ר"ע נשנית משנה זו בתלמוד חין לך מידה גדולה מזו כו' . וע' תוס' ב"ק (ג"ד:) ד"ה בימי רבי שכתב רבינו תש לדורו דוקא תיקן משום מעשה שהי' ע"כ . וע' רש"י ב"מ' שם ד"ה בימי רבי שלמי שרבי סידר משניות לפיכך הזהיר על הגמרא כו' . והנה מבואר במדרש רבה שה"ש (ע"פ אהבה) אשקך מיין הרקח אלו משניות גדולות כגון משנת ר"ע כו' [וע' סנהדרין (ר"ז) זו משנת ר"ע] וח"כ כמו שפי' רש"י ותוס' על רבי יורש ג"כ על ר"ע לדורו .

(א) מה שמביא הגדול בפר"א (שה"א סי' א') ע"פ גירסת המנורת המאור במס' כלה שר' יהושע הי' חבירו של ר"ע . ע"כ וזוהי תוכן מה שפסק הרמב"ם (ה' תפלה פ"ב הלכה ב') כר"ע שאמר בברכות (כ"ח:) אם שגורה הפלתו מהסתלל י"ח ואם לאו מעין י"ח . והנה ר' יהושע אמר ההם כי בכל יום מהסתלל אדם מעין י"ח . וכתב הכ"מ ידוע דהלכה כר"ע מחבירו ע"כ . והנה הגאון בעל משכיל איתן בספרו נחל איתן תמה ע"ז . דהא במס' כלה מבואר שהי' רבו ולא חבירו . ולפנ"ש הגי' הי"ל במס' כלה יבואר שפיר :

(ב) **ובן דרש ר"י** בר' אלעאי התם שגאיכס אלו בעלי משנה וכפרש"י שם לפי שבעלי גמרא אומרים על בעלי משנה שהן מבלי עולם . ע"כ :

(ג) **והגדה אחרי אשר ע"פ מהמריהם** הי"ל שבקו כ"ע מתניתין ואזלו בחר גמרא הדר דרש להו לעולם הוי רך למשנה יותר מן הגמרא ע"כ בגמ' . כ"ל שגם ר"י בר' אלעאי אחרי אמרו הוי זהיר בתלמוד כו' ושבקו כ"ע מתניתין אמר לבסוף בויקרא רבה (פכ"ג) ר' יהודה אומר בעל תלמוד לשהי נעבד זה בעל משנה . והיינו שצריך להבעל תלמוד לעבוד מחילה עדה המשנה . וכמ"ש ר"ע רבו הוי רך למשנה יותר מן הגמ' וכ"ל . וזהו שר' נתן (שהי' סוף משנה כב"מ ס"ו ע"ג) והי' באחרית ימי ר"ע כי שבקו מתניתין . אמר בסנהדרין (ג"ס) כי דבר ה' בזה זה שאינו

מדעחו

מדעתו דברי הגמרא שמה ועחה אבוא ללאת
 בעקבותיהם לדון ולהקיף על אשר לא נאמר
 בדבריהם מפורש ומבואר במקום אחר • ולע"ע
 אביא אך לדוגמא מה שכתתי על משנת
 רבי עקיבא אומר- מסורת סייג לתורה בעשרות
 סייג לעושר (אבות כ"ג מי"ג)

והנה לפמ"ש המפרשים במסורת סייג לתורה
 ר"ל מה שנמסר לחז"ל לעשות סייגים הוא
 סייג לתורה יפלא לכאורה וכי מי לא ידע בכל
 אלה • וכן מעשרות סייג לעושר מקרא מלא הוא
 (מלאכי ג) הביאו את כל המעשר וגו' ובתנאי נא
 בזאת וגו' והריקותי לכם ברכה עד בלי די • אבל
 הנראה כי זה אמר כלפי דורו שאמרו צ"מ (פ"ח-)
 מפני מה חרבו חנויות של בית הינו שלש שנים קודם
 ירושלים [זה ה' צימו ר"ע כנודע לידוע העתים]
 מפני שהעמידו דבריהם על דין תורה (כלומר מה

שאסור מדברי חכמים מאלו לו היה מן התורה • רש"י
 שהי' אומרים עשר העשר ואכלת ולא מוכר בזכות
 זרעך ולא לוקח ע"כ • והנה בירושלמי (פ"א סוף
 פ"א) גרסינן על הא דחנן (פאה פ"א מ"ו) וטובל מן
 הגורן וזרע ופטור מן המעשרות עד שימרח דר"ע •
 ואתיא דר"ע כחנניות דבית חנן דהני למה חרבו
 חנויות דב"ח ג' שנים קודם שחרב בהמ"ק שהיו
 מויליין פירותיהן מן המעשרות דהוון דרשין
 עשר העשר פרט ללוקח ואכלת פרט למוכר ע"כ •
 וכ' הר"ש וז"ל ואין ר"ל דר"ע סבר כוונתיהו לפטורין
 אפי' מדרבנן דחס ושלים שהרי מזכיר אותם לגנאי
 החס ובגמ' שלנו בפרק השוכר את הפועלים •
 אלא ה"ק אתיא דר"ע לאשפזיהו מדידהו דמשמירת
 אסור לזרוע עד שיפטר מדרבנן אפי' דלא קריין
 ביה ואכלת וכי היכי דמעטין מיניה לוקח (ל"ל
 מוכר) איקא למעוטי נמי זרוע ע"כ • (ד) הא קמן
 דר"ע

שאינו משגיח על המשנה ע"כ • וע' בירושלמי הוריות (סוף פ"ג) לנלוס היו רץ אחר המשנה יותר מן התלמוד הדא
 דתימא עד שלא שיקע בו רבו רוב המשניות בו' כי טוב לאחוז בזה וגם מזה כל להניח ידו :
 (ד) והנה במשנה דפ"א ה"ל הכי הנין (פ"א פ"א מ"ו) ומאכיל לבהמה לחיה ולעופות ופטור מן המעשר עד
 שימרח וטובל מן הגורן וזרע ופטור מן המעשרות עד שימרח דר"ע • וע' בספ' הרמב"ם שמשקין ואין
 הלכה כר"ע • וכן נספרו ביד (ה' מעשר פ"ו הל"ג) כתב ואפי' פירות שלא נגמרה מלאכתן אסור לזרוע מהן עד
 שיעשר ע"כ • וכתב הכ"מ מדאמר במשנה דר"ע משמע דרבנן פליגי עלי' בו' ע"כ • והנה גבי מאכיל לבהמה לחיה
 ולעופות פסק דפטור כמ"ש (ה' מעשר פ"ג הל"ד) וז"ל וכשם שזוהר לאכול ערפי מפירות שלא נגמרה מלאכתן כך נוחר
 להאכיל מהן לחי' ולעופות ולבהמה ע"כ • וזריך לכאורה להבין דהא במשנה נבדל מחתתיהו • ובנוסחת הירושלמי
 הגי' להיפק וטובל מן הגורן וזרע ופטור מן המעשרות עד שימרח ומאכיל לבהמה לחי' ולעוף ופטור מן המעשרות
 עד שימרח דר"ע • וא"כ לפי דברי הכ"מ רבנן פליגי עלי' בהא דמאכיל לבהמה בו' ואמאי פסק הרמב"ם כוותי'
 דר"ע בהא דמאכיל לבהמה בו' • והנראה שבהכי הרמב"ם לא פסק כר"ע בהא דזרע דחכמים פליגי עלי' בזה
 וכמ"ש בירושלמי (רס"ה) דמעשרות שהביא הכ"מ ועכ"ל בהא דמאכיל לבהמה בו' מודו לי' דעמא רבה יש בדבר לחלק
 והוא ע"מ"ש בירושלמי שהבאתי בפנים על הא דזרע ואתי' דר"ע כחנניות דבית חנן דהני למה חרבו חנויות
 דב"ח ג' שנים קודם שחרב בהמ"ק שהיו' מויליין פירותיהן מן המעשרות דהוון דרשין עשר העשר פרט ללוקח ואכלת
 פרט למוכר ע"כ • והנה מ"ש הר"ל דאתי' ר"ע לאשפזיהו מדידהו בו' דבריו לא יתכן אחרי אמרם בירושלמי
 ואתיא דר"ע כחנניות דב"ח ויהי' פירושו להיפק • ע"כ הרמב"ם מפרש כשטו דאתיא ר"ע כחנניות דב"ח דס"ל כוותי'
 בפרט אחד [ודוגמא מיניו בירושלמי דיבמות (פ"א הל"ו) ואתי' דבית שמאי כאלין כותאי ע"ש] • והוא כמו דחנניות
 דב"ח העמידו דבריהם על ד"מ ופטור ללוקח ומוכר ממעשר ולא חשו דא"כ יערימו לעשות כן להוציא פירותיהן
 מן המעשר במקום שסע זה גזרו רבנן ללא ליפטרו וכ"כ הרמ"י מראני (פ"ו פ"ה) רבנן הוא דחייבו ללוקח
 לפי שנמלאו המעשרות מופקעים כדא' מ"מ חרבו חנויות דב"ח בו' כמאלו העניים והלויים קרחים בין מוכלים וקונים
 לכך חייבום במעשרות מדבריהם בו' ע"ש • [וע' חולין (קל"ח) ברש"י ד"ה אלא אמר רבא דאין אדם ראוי להפקיע
 חמנו מיד מזה ולמכור גזיו כדי שיהא גז של אחד וזאן של אחד לפטורין דלא קריין בו' גז זאן-אלא כי קא חמין
 לא

ד'ר"ע בל' להפקינהו מחנויות דבית חנן שהיה צדורו והשמדיו דכריהם אך על דין תורה . ועי'ו הפקיעו פירותיהן מן המעשרות ולא שמעו לדברי חכמים . לך הזהיר ר"ע ולאמר מאורת סייג לתורה כי מה שנמסר להול' לתקן הוא סייג לתורה ועליו לקיימם כחורה עממה ודלא כחננויות דב"ח . ומעשרות סייג לעושר . ר"ל שלא יהאבו כי חנויות דב"ח הרוויחו הרבה המעשר שהפקיעו לכן אמר כי נהפוך הוא המתן מעשרות הוא סייג לעושר כי בגלל הדבר הזה יברכהו ה' בעושר . וחננויות דבית חנן שרלו להפקיע מעשר סייב עליהם הגלגל שחברו על ידי זה ג' שנים קודם החורבן כמבואר בב"מ הנ"ל :

ובזה יבואר מ"ש בספרי (ראה סי' ק"ה) יכול יהא חכם חוכל אכילת ערלי בשדה ת"ל עשר חטאת מעשר . מנין שזורע ת"ל היואל השדה . מנין שכונס ת"ל תבואת זרעך . אמרו חכמי חנויות בני חנן

לא קא מוזני מתנה דקבן כו' ע"פ . ועי' ע"ג (ר') וע' מנחות (ס"ו) גזירה משום בעלי כיסין . וצ' בתורות (ג') והס (כ"ז) יעו"ש' ולפי' לו לחוס גם גבי נוסל מן הגורן וזרע שכנספסור אותו ממעשר א"כ יפקיע עי"ו הרבה פירות מן המעשר [וע' שנה (י"ז) לענין גדולי תרומה הרומה גזירה משום תרומה עהורה כו' וע"ש ברש"י ותוס'] ור"ע דלא חש לזה גבי זורע (דס"ל דאין כאן הפקעת מעשר כ"כ כמו גבי לוקח ומוכר) פלגי עלי' חכמים ואמרו עליו גירושלמי דאחי' דר"ע כחננויות דב"ח . ר"ל בזה הפרט כמו שלא חששו המה גבי לוקח ומוכר להפקעת המעשר בן לא חש הוא גבי זורע להפקעת המעשר . ולכן הרמב"ם לא פסק כוחתי' בזה . אבל גבי מאכיל לבהמה וחיה ועופות מודו ל' לר"ע וספקין כוחתי' דההא ליכא למיחש להפקעת המעשר ע"י הערמה זו שלא יפסיד את תבואתו הראוי לאדם להאכיל לבהמה ומה ורוויח מזה והוי כמו להפקיע דלא חשבו וכן לאכילת ערלי . אבל גבי זורע הוי עממא רבה לחשוש להפקעת המעשר יותר עי"ו :

עוד יש לומר דהנה העטם מהחכמים דס"ל דאף קודם מירוח הזרע חייב במעשרות הוא ע"פ הספרי (ס' ראה סי' ק"ה) דילפינן שם דזורע חייב מדכתי' עשר חטאת את כל תבואת זרעך היואל השדה וגו' היינו שגם תבואת זרעך שהוא לזריעה היואל השדה חייב ג"כ במעשרות ע"ש צ"א . ולפי'ו ר"ע דפלגי ע"ו ולדידיה האי תבואת זרעך מאי עביד ל' . לכן אמר הירושלמי אחי' דר"ע כחננויות דב"ח ור"ל בזה הפרט דדרשי מה תבואת זרעך ולא לוקח אבל באמת מודה ר"ע דמדרבנן חייב לוקח ומוכר :

או יבואר פשוט כיון דר"ע ס"ל הדרש כחננויות דב"ח דמעשתינן מואכלת ולא מוכר בן מעשתינן זורע (כמ"ש הר"ש הנ"ל שבבבאי נפנים) ולהכי פטר ר"ע זורע קודם מירוח . וראיתי להפסי משה שהעיר לצבא ע"ד פשוט דאחי' דר"ע כחננויות דב"ח בזה הדרש דואכלת ולא מוכר בן מעשתינן זורע מדאורייתא ע"ש :

ולדודי' אמרתי לצבא ע"פ מ"ש הט"ו באו"ח (סי' תקס"ח) דכל דבר המפורש בתורה להיתר טוב אין כח ביד חכמים לאסור . והנה גבי חנויות דב"ח שהעמידו דכריהם על ד"ח פשוט ב"מ שם כלומר מה שאסור מסי חכמים מאלו לו היתר מן התורה ע"כ והיינו כשברת הט"ו הנ"ל ואח"ו דאחי' לידידי הרב מחלקווי בשו"ת מוהר"ן (סי' י"ט) שהביא בשם היד מלאכי (סי' רצ"ה) שהעיר מדברי רש"י הנ"ל וכמבואר בשו"ת דברי יוסף למהר"י אירגאם וז"ל (סי' מ"ח) ע"ש . והכי' מה שגוינו (בגדה למת) שהשיב ר"ע לתלמידיו מה הדבר קשה בעיניכם שלא אמרו חכמים להחמיר אלא

לפקל

(ברכות פ"ו הל' י"ג) ומסיים בספרי אמרו חרבו מנויות בני חנן כו' על ידי שרצו לפטור עלמתן מן המעשרות . וכמ"ש ר"ע מעשרות סייג לעושר . וע' (הענין ט.) עשר בשביל שתתעשר . וצ' (ברכות פ"ג.) ואיש את קדשיו לו יהיה ממנו הרבה . ועיין ירושלמי (תרומות פ"ג כ"ז:) אמר רבי לוי בר"ח כל המזיח מעשרותיו כתיקון אינו מפסיד כלום . מאי טעמא ועשירית החומר יהיה האופה מן החומר יהיה מתוכו ע"כ :

ואמרינן (בקידושין כ"ו:) מעשה בר"ג והזקנים שהיו צוחים בספינה אל ר"ג לזקנים

עשור שאני עתיד למוד נתון לו ליהושע ומקומו מושבר לו ועשור אחר שאני עתיד למוד נתון לו לעקיבא בן יוסף כדי שיזהה בו לעניים ומקומו מושבר לו . והקשו צחוס' למה אינו מזכיר תרומה גדולה בהיה מעשה דר"ג ע"ש והמפרשים כתבו שיש לומר שדמאי היה וע"ה מפרשין תרומה גדולה כמ"ש (בסוטה מ"ח.) ע"ש . והקשה השער המלך (הלכות מעשרות פ"ט הל"ג) דלפ"ז דאם נאמר דדמאי היה א"כ למה היה לריך ליתן מעשר ראשון לר' יהושע ומעשר עני לר"ע הא גבי דמאי אינן לריך ליתן מעשר ראשון ומעשר עני . מטעם דמזיח מחבירו עליו

להקל שנאמר דם ולא כהם . ופי' כיון דכתיב צירוש דם טוב אין כח ציד חכמים להחמיר בכהם ע"ש . והנה עכ"פ ר"ע ס"ל כסדרת הס"ו ועמ"ש בספרי עליות אלי' ברוך (ס"א.) מ"ש לר"ע (בפסחים ס"ו:) עקיבא עקרת מה שכתוב בתורה והיינו לר"ע לשיטתו כנ"ל דס"ל כהפ"ו בזה וז"ש בירושלמי ואתיא לר"ע כתנויות דב"ח היינו מה שהתיר ר"ע קודם מירוח לזרוע ולפטור מן המעשרות דס"ל כתנויות דב"ח בזה הפרט דכמו שדרשו מואכלת ולא מוכר כן ממעטינן ואכלת ולא זורע וכמ"ש הר"ש הנ"ל . וכמו שהם העמידו דברייהם על ד"ח כיון שכתוב מפורש בתורה טוב אין כח ציד חכמים לעקור כמ"ש רש"י . כן פטר הוא זורע קודם מירוח שלא יכלו חכמים לגזור אף קודם מירוח ולעקור הכתוב בתורה ואכלת ולא זורע ויען כי לענין זריעה לא שייך מירוח ואם היה זורע חייב לא הי' טום חילוק בין קודם מירוח לאחר מירוח (ועיין סוכה ל"ו) עשר תעשר את כל תבואת זרעך כדרך שבני אדם מוזיין לזריעה) א"כ נתקיים המיעוט מתאכלת ולא זורע בזה דפטרו קודם מירוח ובמה שאסרו לאחר מירוח וכן במה שאסרו לוקח ומוכר מדרבנן בזה לא מייקר עוקר הקרא ואכלת ולא זורע ואכלת ולא מוכר כמו שחילקו שם עמ"ש החות יאיר לסדרת הס"ו ממה דאסרו ריבית עו"ג א"ע דמפורש בתורה לנכרי תשיך והשיבו כיון דהתירו משום כדי חייו וכן לת"ח הניחו עכ"פ דין התורה במקומו ובכ"ה לא שייך הכלל ע"ש וה"נ דכוותי' כיון שהתירו זורע קודם שנתמרח א"כ נתקיים הקרא ואכלת בזה א"ע דמחייבין לאחר מירוח וכן לוקח ומוכר וזוה טעו חנויות דב"ח ועשו שלא כהוגן לפטור גם לוקח ומוכר מטעם זה והבין והאברתי במ"א בשיטת הר"ת וריב"ש :

ויען כי ר"ע הקיל להפקיע מעשרות ע"י זריעה ואתיא בזה כתנויות דב"ח כמ"ש בירושלמי וא"כ יכולין העם להקיל ביותר להפקיע מעשרות וכמ"ש בירושלמי יבמות הנ"ל דלא יחסדוק כותאי דאת מקיים דרשינן ע"ש . וכמ"ש (במאמנו ד') מאחר שלשיטתו יוכל לבוא לידי קולא ולכן הוזהר ר"ע ביותר ואמר מעשרות סייג לעושר . שירוויחו יותר כשיטתו מעשרות ועמ"ש לקמן כמה השך ר"ע לעשות תיקונים ולהרבות בתומרות לענין מעשר והיינו כנ"ל :

ודגה המבארים הביאו בכתוב גירסת המשנה בירושלמי מעשרות סייג לתורה ע"ש . והנראה לבאר למאן דחדי בפולג' שני' הירוש' והבבלי לשיטתי' אולי . והוא . דהנה (בסוטה מ"ח.) אמרינן יוחנן כה"ג גזר על הדמאי לפי ששלח בכל גבול ישראל וראה שאין מפרשין אלא תרומה גדולה בלבד ומעשר ראשון ומעשר שני מקצתן מעשרין ומקצתן אינן מעשרין . א"כ בניי בואו ואומר לכם כשם שתרומה גדולה יש בה עון מיתה כך תרומת מעשר וסבל יש בה עון מיתה . עמד והתקין להם הלוקח מירוח מע"ה מפרש מהן מעשר ראשון ומע"ש . מעשר ראשון מפרש ממנה תרומת מעשר ומתנה לכהן . ומע"ש עולם ואוכלו בירושלים . מעשר ראשון ומעשר עני המזיח מחבירו ע"ה ע"כ . והנה בירושלמי (מע"ש פ"ה ובסוטה פ"ט הל"א) הגירסא שם . אמר הואיל ומעשר ראשון ומע"ש בעון עבל . יהא אדם קורא שם לתרומה ולתרומת מעשר ונותן לכהן כו' . והנה נחמר שם מה שאמר בבבלי כשם שתרומה גדולה יש בה עון מיתה כו' וכן בהקטני הוסיף שם יהא אדם קורא שם לתרומה ולתרומת מעשר ע"ש . ולכאורה יפלא מאי דקבץ קריאת שם גם לתרומה . אב הנראה

עליו הראיה כמבואר בסוטה שם והאריך שם • ומסיק לחט"ז דטעור היה ממשער ראשון ומעשר עני עכ"ל נתן להם ממדת חסידות שמתה חסידות הוא ליתן ע"כ • [ובזה יתורץ קושיית הטורי אבן ג' (בר"ה י"ד) • מעשה בר"ע שליטת אחרונ' בל' שבצט והנה צו ב' עיטורין כו' והתוס' מביאים מהירוש' שהפריש מעשר ח' למ"ש ופדלו וחלקו לעניים ע"ס • והק' הטורי אבן אחזי נחמו לעניים מספק הא כיון דמספקח ליה דלמא ט"ז שבצט ר"ה לאילן ואחתי שנת מעשר שני היא ח"כ הנוצ'א מחזירו עליו הראיה וא"ל ליתן לעניים מספק ואע"ג דספק זה

הנראה דירושלמי והבבלי אולי לשיטתם דהנן בדמאי (פ"ד מ"ג) ר' אליעזר אומר אין אדם נרץ לקרות שם למעשר עני של דמאי וחק"א קורא שם וא"ל להפריש • ובירושלמי שם מפרש טעמא דר"א מכיון שהוא יודע שהוא בעון מיתה (כמ"ס שם בירושלמי מקודם בשם רב האוכל פירותיו עבולין למעשר עני חייב מיתה) מפרשים מ"ע דרנבן בלא כן קורא שם וא"ל להפריש ע"ס • אבל הש"ס דילן (במכות ט"ז) גרים משמו' דרב אבל עכל של מעשר עני לוקח • ולא במיתה [ומ"ס הכ"מ ה' מאכלות אסורות (פרק י"ד הל"ב) דלוקח דלמא רב לאו דוקא דה"ה דחייב מיתה כבר השיגו הפאה השולחן מדאמרין (בנפשהרין פ"ג:) זר שאכל תרומה לוקח ח"ל רב כו' ולימא מר במיתה הא קמן דלוקח דוקא הוא ע"ס • וכבר הקדימו המר"י משראני (ש"י כ"ה) שהביא חמ"ז ואוהבי עון הגאון הגדול מ' יצחק אלחנן כ"י (האב"ד מנאוההרדאק) בקראו דברי אלה הביא ראה לזה (מוכחים ל"ג:) אר"ל שמה שהכניס ידו לפניו לוקח כו' • (שם ל"ג:) רבינא אמר לענין מלקות אחרת ע"ס] • והנה לפי טעם הירושלמי הכ"ל לא נחשדו ע"ה על מעשר עני וכפסטי' דברייתא שאמר רק על מעשר ראשון ומע"ס מקתנן אינן מעשרין ולא ניקט מעשר עני [הן אמת אפשר שהשנה שהלח לבדוק בכל גבול ישראל לא היה שנה מעשר עני] מטעם דידעו דיש בה עון מיתה ולהכי מפרשי ה"ה • ולפ"י שפיר ל"ג הירושלמי ח"ל בניי כשם שהרומה גדולה במיתה כן תרומה מעשר וטבל יש בה עון מיתה כנ"י הבבלי דהנה לפי טעם הבבלי כתב רש"י (בגדרים פ"ד) דהא דלא מפרשי ה"ה תרומה מעשר הוא משום דלא למדנו בה עון מיתה אלא מהקישא דתרומה גדולה והואיל ולא כתיב בה מפורש מיתה משום"ה לא זיית ע"ה להקישא ולא מפרשי ממנה תרומת מעשר ע"כ • ולפ"י שפיר ח"ל בניי כשם שהרומה גדולה במיתה כן תרומת מעשר וטבל יש בה עון מיתה [וערש"י בגמ' ואשר לפי הפסוק נראה שזאת אמר לה"ה שיהי' נזכרים גם בזה דיש גם בו עון מיתה ואין שום כ"מ אם מפורש בתורה או נלמד בהקש • ומ"ס עמד והתקין כו' קאי על כלל ישראל הצברים ע"ס ועיין תוספתא סוטה ושם קאי שאמר על כלל ישראל שפיר גרם ח"ל כו' יהא קורא כו' ע"ס] אבל לפי הירושלמי שגם מעשר עני מפרשי' דחשדו לעון מיתה שבו אע"ג דלא כתיב ב' מפורש מיתה ואף הקישא מתרומה לית בה • [ועיין תוס' יבמות פ"ו) וא"ה מלן דטבל מעשר עני במיתה דהא לא איתקיש לתרומה • וי"ל דשמה אין בו מיתה ח"ל כיון שאין חלוק משאר טבל לענין אזהרה ה"ה לענין מיתה ע"ס] ולפ"י אם חשדו למעשר עני משום עון מיתה ממש"כ שהיו חוששין לעון מיתה שבתרומת מעשר דאית ביה עכ"פ עון מיתה מהקישא • וע"כ הטעם שלא הפרישו לאו משום דלא ידעו או לא חשדו לעון מיתה שבו • ועל כן לא גרם הירושלמי בניי כשם שהרומה גדולה במיתה כן תרומת מעשר וטבל במיתה וס"ל להירושלמי הטעם מאי דמעשר ראשון ושני לא ראו ליתן אע"ג דידעו דאית בהו ג"כ עון מיתה • (ולפי הירושלמי לא מחלקי בין עון מיתה המפורש בתורה ובין הנלמד מחז"ל) היינו טעמא משום דיש בזה הפסד מוטון או פירחא יתירה וערש"י (מכות י"ז) ד"ה אפרושיי אבל תרומה גדולה כיון דיש בה עון מיתה וגם חס"ה א' פוטרת את הכרי אפרושי מפרשי וכן מעשר עני כיון שהוא בעון מיתה וגם אין לו הפסד כיון דמומח הוא (ולגלג עניים לא חיישי) אפרושי מפרשי (לאשקי עיבולי) כמבואר (מכות י"ז) או כיון דלאו מסקר נכסי' יהו עני וסקיל ליוולות ליה פסידא כמבואר (בגדרים פ"ד:) ח"כ

שזונותו על מדה חסידות שבמעשרות היינו להפריש אף מן הדמאי מעשר ראשון ומעשר עני אף שמן הדין פסוד מ"מ יתן ממדת חסידות וכנ"ל . וז"ש ר"ע מעשרות . שני מעשרות היינו מעשר ראשון ומעשר עני . סייג לעושר . לי בגלל הדבר הזה יברכהו ה' . ועם חסיד יתחסד :

וגרסינן (בב"ב פ"ח) ת"ר הלוקח ירק מן השוק ובירר והניח אפי' כל היום כולו לא קנה ולא נתחייב במעשר גמר בלבד לקנות קנה ונתחייב במעשר כו' . ופרכין אטו משום דגמר בלבד לקנות קנה ונתחייב במעשר . א"ר הושעיא הכא בירא

שמים עסקין כגון רב ספרא דקיים בנשפיה ודובר אמת בלבדו . וע' בתוספתא (דמאי פ"ד הל"א) הלוקח ירק מן השוק ה"ז בורר כל היום כולו ואינו חושש . משגמר בלבדו אסור ע"ש . והנה החוס' בב"ב שם ד"ה בירא שמים הקשו וא"ת כשגמר בלבדו לקנות היאך מחזיר ר"ל דלא הזריכו רק לעשר משלו אבל אם ראה להזמירו אח"כ רשאי ואם בירא שמים עסקין כרב סגרא איך רשאי להחזיר לו יעו"ש . ולפמ"ש לעיל יתבאר שפיר . והיינו מטעם משום שזולתו אז להפקיע מעשר על ידי לקיחה ומכירה והעמידו דבריהם על דין תורה שלוקח ומוכר פסוד

מן

וא"כ להירושלמי תרומה גדולה ומעשר עני שוים הם בעיני ע"ה לענין עון מיתה דלא מחלקין בין המפורש בתורה ובין הנלמד בהקטן . וכן בשניהם אין להם הפסד ומפריש וא"כ שפיר כמו שס"ל גבי מעשר עני קורא שם וא"כ להפריש דלא נחשדו ע"ה על מעשר עני משום שיש בו עון מיתה (דלפי הירושלמי חכמים לא פליגי על ר"א בזה וס"ל ג"כ דלא נחשדו ע"ה על מעשר עני רק עכ"ז קורא לה שם כיון דא"כ להפריש אין לחוש אם נחמיר עליו לקרות שם מספק מעט עיין ר"ש ועיין חזו"ט ובהגהת הרמב"ם פ"ט מה מעשר הלכה ג' שפי' בן) ועכ"ז קורא שם בן בתרומה גדולה אע"פ דלא חסידו משום דחששי לעון מיתה וגם אין לו הפסד דחטה א' פוטרת את הכרי עכ"ז קורא לה שם . ומש"ה גרים הירושלמי שיהא אדם קורא שם לתרומה ולתרומת מעשר ונתקן לכהן ולשם תרומה גדולה נותן חטה א' :

אבל הש"ס דילין דגרים ומתיה דרב אבל טבל של מעשר עני לוקח ולא במיתה . ולפ"ו מרשם בננו' עממא דר"א דס"ל דלא נחשדו הע"ה על מעשר עני לאו משעמא כיון שהוא יודע שבטעון מיתה מפריש כמ"ש בהירושלמי ולהבבלי ל"ל מיתה גבי טבל מעשר עני (ועיין חוס' יבמות פ"ו) א"כ ע"כ העשם מהם כיון שנקל לו להפריש ובלא פסידא מפריש אף שאין בו עון מיתה כמ"ש הגמ' שם (במכות י"ז) ובגדרים פ"ד:) ורבנן ס"ל דחשידי ע"ה על מעשר עני או משום פסידא או משום טירחא כמבואר בגמ' הנ"ל . ולפ"ו ס"ל להבבלי דבדבר שאין לו טירחא ואין לו פסידא מפריש ע"ה אף בדבר שאין בו עון מיתה ובדבר שיש בו עון מיתה מן התורה כמו תרומה גדולה מפריש ואף אם היה לו טירחא ופסידא מפריש . אף בדבר שהעון מיתה הוא רק מהקישא בזה ע"ה לא חייש להקישא ס"ל להש"ס דילין ובמ"ש רש"י בגדרים כנ"ל . וז"ש להם יוחנן כה"ג בניי כשם שתרומה גדולה יש בה עון מיתה כך תרומת מעשר וטבל יש בה עון מיתה כיון דהוקשו לתרומה גדולה העון מיתה שזה של שניהם כי דבר המפורש בתורה ואשר נלמד בהקטן הוא שזה ואע"פ שתרומת מעשר וטבל יהיה להם הפסד יותר כיון שהוא בטעון מיתה היה להם גופם חביב להם ממוננס רק שלא היה זייחא להקישא הנמסר לחו"ל . ולכן א"ל יוחנן כה"ג שיראו לקחת מוסר להאמין שהעון מיתה שזה בשניהם . ולפ"ו תיקון יוחנן כה"ג דתרומה גדולה דמפורש ביה עון מיתה ומתירא הע"ה ובדואי מפריש וא"כ הלוקח אף לקרות שם כמו גבי מעשר עני לחכמים ולהכי לא חכר בבבלי קריאת שם בתרומה גדולה כגו' הירושלמי אבל לשיטת הירושלמי אין לחלק בין עון מיתה המפורש בתורה או הנלמד מהקישא דחמיר להם זה כמו זה וא"כ כמו דנבי מעשר עני ס"ל שצריך לקרות שם כן גבי תרומה גדולה נמי ס"ל הכי וכנ"ל . וביה אמרתי ע"ד ציחא לבאר מ"ש באבות מסורה סייג לתורה מעשרות סייג לעושר . ובמשניות שבידושלמי הביאו הגיר' רק מעשרות סייג לתורה ולפמ"ש הירושלמי והבבלי לשיטתם דלפמ"ש לעיל הירושלמי סבר לשבח ע"ה בזה שמתחייבים בהיקף חו"ל הנמסר להם וחמור בשניהם כמו המפורש בתורה . אבל בזה דריש אהם לנגא' דמוננס חביב עליהם יותר מנוסס ואף בטעון מיתה לא חששו להפסד ממון . והבבלי ס"ל להיך' דנבי ממון דרש אהם לנגא' דמוננס חביב עליהם יותר ממוננס ובמקום עון מיתה לא חששו להפסד ממוננס . אבל בזה דרש אהם לנגא' שלא זייחא להקישא הנמסר לחו"ל כמו המפורש בתורה . ולכן לשיטת הבבלי קודם מעשרות סייג לעושר היה צריך להחזיר להם מסורת סייג לתורה שידעו שהנמסר לחו"ל

הוא

מעשר כיון שגמר בלבו לקנות אע"פ שלא קנה ואפי' מן הדמאי ואפי' מן הירק שכל עיקר מעשר ירק קל מכולם. וכמ"ס החוש' חולין (ו') מהירושלמי (הלה פ"ד) ר"א צעס ר"ש אומר לא חשו אלא לתרומה דגן תירוש ויהר דדוקא בדגן תירוש ויהר היו משריטין תרומות ומעשרות צנוה. אבל שאר פירות לא חשו לענין מעשר אלא לתרומה גדולה אבל לירקות אפי' לתרומה גדולה לא חשו. דהני חיטי צעס ר"ע (כן הגי' שם בחוש' ובירושלמי שלנו משנה הגי' שם ע"ש ובריש מעשרות בירושלמי) מעשרות לירק מדבריהם. פי' שאין להם אסמכתא

מן המעשר ולא חשו לזוירת חכמים בזה כמבואר בב"מ (פ"ח) הג"ל. לכן החמירו בחוספתא (רסחמא אליבא דר"ע) שבזה נכון לקיים ודובר אמה בלבו רב ספרא להוילא מלבן של המזולגים במעשרות. שאף כשחשב בלבו רק לקנות רריך ליתן מעשר מזה. והמדות חסידות של רב ספרא במקח וממכר של כל דבר נטה לכל ירא שמים לרין לגבי מעשרות לפי שהקילו בזה. לכן גמר בלבו לקנות ומחייב במעשר אע"פ שחזר המקח דגבי מקח וממכר אוקמוה חדינא ורק לענין מעשר בקעה מלאו ודדו גדר לאחוז במדת חסידות דרב ספרא וליהן

מן

הוא כמו המפורש בתורה. ומעשרות סייג לעושר הוא גם כן לחוק לבס שע"ז יחושו לקיים אף דברת חז"ל וכמ"ס בשבועות (פ"ו) אבא שאול אומר כו' עליונה שלא יהיה קדושה גמורה. ע"ה נכסין לשם ואוכלין שם ק"ק אבל לא מעשר שני וחבירים אין אוכלים לא ק"ק ולא מעשר שני. ופרש"י שם"ה המשריטין מעשרות היו זרזים לעשות בו מזה מן המוכר לפי שהיו שומעין הדרשה עבר בשביל שהמעשר כו' אבל בקדשים לא היו משריטין עממן כו' וכשהיו אומרים להם זו אינה קדושה לא היו שומעין לנו כו' ע"כ. הרי אף במה שאין שומעין לדברי חז"ל מ"מ בזהו דבר עמו כשידעו שיש רווח עושר בזה מדקדקין לעשות מן המוכר ולחוש אף לרחו"ל. אבל להירושלמי הג"ל היו מאמינים בהמסורת בזה לכן אמר להם רק מעשרות סייג לתורה. וזהו גם למ"ס בדרושי בתוכחה מוכר כי לפי דברי הירושלמי היו בע"ה מוקירים ממון מאדם וימאנו להת במעשר לכסף הולאות אף בידעם שע"ז יהיה להם למות חולאות כי רוח עושים בקרבם להוקיר ממון שהו ולא יחשוו אם ע"י יסדרו גם החיים בעתיד אשר אז יאבד מהם גם העושר ההוא ומאמה אין בידם. והנה אלה מב"כ שלא יחשוו אם יאמר להם כי ע"י חולאות כספם עתה למעשר יגדילו וגם יעשירו בעתיד. לכן לא אמר להם מעשרות סייג לעושר. אבל אמר סייג לתורה ור"ל כי ע"י המעשר ישתמר חוקת החיים ועשרם גם בזהו. כי הנה הרבה משפטי התורה המה לתת חוק לכל האדם לבל יפרו גדר המוסר שע"י הרם גם הגוף וכל קנינו ולבל ישלום האדם באדם לרע לו. ושיהיה כל איש שוקק ובושה על קנינו ועשרו באין משריע. וזה נשמר ע"י העומדים על משמרת התורה לבל יפרע העם בפרוע פרות. וח"ס להם מעשרות סייג לתורה וכמ"ס המדר"ג פירושו שיקר התורה מתקיימת בכהנים ולוים ועלויים נאמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל. והעש הוא שמונתיהם מוכנים בלי טורח כו' עכ"ל. וע"י המעשר שיתן להם יהיה להם פגאי להיות עומדים הבן על פקודתם ומשמרתם שישמרו העם חוקי חיים שיהיה כל אחד שלו ושאלן מפחד רעה גם בזהו וד"ל :

ואפ"ש עוד ליישב במה שגרס הירושלמי גם תרומה גדולה ע"פ מ"ס המשנה למלך הל' מעשר (פ"ס הל"א) דיש ב' מיני דמאי ויש דמאי שרריך אולי להפריש ת"ג ע"פ. וכן יש ליישב מה שכתב משניות וברייתות חשמע שא"ל לקרוא שם על תרומה גדולה של דמאי ואכמ"ל בזה :

והנה רריך לנצר לכאורה כיון דמדאורייתא הנוכר ספור ממעשרות וכמ"ס בב"מ (פ"ח) עשר תעשר ואכלה ולא מוכר וה"ה דגבי תרומה הדין כן כמ"ס בכ"י ספור י"ד (ס' של"א) וא"כ לכאורה יקשה אע"פ ששלת יוחנן כה"ג בכל נבול ישראל וראף שזרירין הם בתרומה גדולה היינו רק כשאוכלים בצמאם התבואה אבל לא כשמוכרים דחובס אינם אלא משום גזירה דרבנן ואם לתרומת מעשר לא חששו דלא יצייטי להקטילא כמ"ס רש"י בגדרים הג"ל מוכ"כ לגזירה דרבנן דלא יצייטי ולא לשום חילוק שחלקו וא"כ הלא גם תרומה לא מפרטי כשמוכרין [וע' דמאי (פ"ה מ"ט) לענן כותים מ"ס הר"ש שם וכמנ"א בזה] והיה לנו לחייב הלוקח מע"ה להפריש גם תרומה גדולה כמו שחייבו אותו בתרומות מעשר. אבל באמת יפרש ע"פ מ"ס מהר"י מחרטני (ס' כ"ה) ליישב דברי הרמב"ם דס"ל דתרומה בזה"ל דרבנן ואפי' בימי

מן הפסוק כמו שיש לשאר פירות לאסמכוה רבן אקראי ע"ש :

ובן בחולין (ק"ל:) אמרינן על המשנה דפיהה (פ"ה מ"ד) בעל הבית שהיה עובר ממקום למקום ולריך לטול לקט שכחה ופיהה ומעשר עני טטל ולכשיחזור ישלם דר"א וחכ"א עני היה באותה שעה. ואמרינן שם טעמא דעני הא עשיר משלם אמאי להוי כמויק מחנות כהונה או שאכלן. ח"ר חסדא מדות חסדות שנו כאלן. וגם כאלן נקיט המשנה מילי דחסידא בשם דין סתם. והיינו ג"כ מטעם שכחתי לעיל דגבי מעשרות חייבו

חכמים לנהוג מילי דחסידא משום דלא חתי לזלזולא בהו. וע' נדרים (פ"ד:) שנחשדו הע"ה להפקיע מעשר עני ע"ה. הע"מה להפקיע נכסיה והוי עני וסקיל ל'. וע"ה (מ"ד.) מפני הרמאין דמפקירין והדרין בהון (ופרש"י דנביי לאפקועי שדוהיהם מהומה ומעשר ומסקרי לכו ואי אמרינן דלאלהר הוי הפקר ופטור מן המעשר הדרי מהזקי בהו ואדכהי כל ג' ימים לא הוי הפקר לגבי איהו לסברי מתוך קך אחי אחר ומחזיק צי' והוי דילג' ומימנעי ולא מפקרי (ה' ע"ה) וע' רמב"ם ה' מחנות עניים (פ"ר הל"ח) הלריך לרבץ שדהו קודם שילקטו העניים לקט שבה אס הזיקו מרובה על

צמי עזרא והקשו עליו ממ"ש יוחנן כה"ג בניי כשם שתרומה במיתה כו' ואם לא היה מן העזרה מאי מיתה שייכא בה ותירך שהרי יוחנן כה"ג שלח בכל גבול ישראל וראה שהיו מפרישין ת"ג ואפי' שלא היה אז מן העזרה היו והיין בה לפי שכתוב בה עון מיתה כו' ע"ה. ולפ"ז אף אלו נאמר שאף שמוכר אינו חייב אלא מדרבנן. מ"מ כשגלה יוחנן כה"ג בכל גבול ישראל ראה שגבי תרומה גדולה כיון שכתוב בה עון מיתה נזהרין בה אף כשהיא אינה אלא מדרבנן שיעקר התרומה ג"כ היו נזהרין מטעם דכתוב בה עון מיתה אע"פ שאינה אלא מדרבנן וכמ"ש מהרי"ט הג"ל :

דן' אמנם נוכל לומר פשוט ששע"ה אע"פ דלא זייתי לגזירה דרבנן עכ"ל. דמוכר חייב בהתומות ומעשרות דהא מאי דפטרין מוכר מן התורה הוא מדכתיב ולא ודרכין ולא מוכר וכשגלה בכל גבול ישראל ראה דהע"ה לא דרשו כחז"ל ולא ממשעי מוכר מזה ולדידהו אדרבה מחמיר יותר בטכור וס"ל דאף מדאורייתא חייב. וכן נוכל לתרץ קושיא מהרי"ט הג"ל שראה יוחנן כה"ג שע"ה לא ס"ל כהרמב"ם דתרומה בזה"ז דרבנן ולא דרשו ביאת כולכם וכו' ולדידהו תרומה ומעשרות דאורייתא. ולשיטתם אמר להם בניי כשם שת"ג במיתה כו' כמ"ש לעיל שזה אמר להע"ה. וגם כי לא ראה לגלות להם לדלדין חו"מ דרבנן ומאליהן התחייבו א"ע וכמ"ש בירושלמי דמאי (פ"ג) בעון קומי' מ"ט ח"ל כד הפאבון אלא אומר לבון (ומפורש בשו"ת ר"ב אשכנזי שפי' כד תבבאון כשהוקינו אני אומר לכם שלא רצה לגלות להם הטעם) מה הוה מינוח להון כמאן דאמר מאליהן קבלו עליהן את המעשרות ע"ה. ואמרינן שם למעשרות לא אמר להון מפני גדר למעשרות (שלא יקילו יותר) וה"נ דכוותי' לא גילה להם שמאליהן קבלו כו' דילפי מקלקלחא ולא ילפי מהקגתא ולכן ח"ל בניי כשם שת"ג במיתה ולא קשה קו' מהרי"ט הג"ל :

ובבמ"א כתבתי על מ"ש בשו"ת ר"ב אשכנזי (סי' א') לענין מה שנהגו בירושלים לענין מעשר עני להפקיע נכסיה והוי עני וחזי ל'. והק' הרב"א הא אפילו עני שבארץ לא ליתן מעשר עני לעני אחר וכדתנן בפיהה פ"ו. והנה לכאורה יפלא דהא גם הגמ' בנדרים (פ"ד:) קאמי הכי דמעשר עני כיון דחי בעי מפקר נכסיה והוי עני וחזי ליה וא"כ יפלא גם על הגמ' קושיא זו. ומאנתי אח"ז להגאון ר"ע אינר זול' שהקשה בנדרים הג"ל הא אמרו לא תלקט לו לעני להוהיר העני על שלו וא"כ מאי מועיל לי' מה שמפקיע נכסיה והוי עני וכתב ודוחק לומר דהע"ה לא ס"ל הדרש דלא תלקט ע"כ. ולדידי משפט פשיטא לי' דלא ס"ל הדרש הג"ל. וכמ"ש לעיל דלא דרשו הנהו דרשות חז"ל. וע' בס' ערוך לנר על מכות (י"ט:) להגאון מאלטונא כ"י :

(ה) וע"ד צחות אמרתי בזה מ"ש ר"ע מעשרות סייג לעושר ע"ה המבואר שם וכן בנדרים (פ"ד:) דמאן דס"ל דלא חשיד ע"ה למעשר עני. מטעם כיון דאלו מפקיע נכסיה והוי עני וסקיל ליה ורבנן פליגי ע"ה ואמרי נכסיה לא מפקיע אינש דילמא זכי בהו אינש אחרינא. וז"ל להם מעשרות סייג לעושר כיון דחי בעי לפטור א"ע ממועשר יטרך להפקיע נכסיה ולהוי עני ככ"ל. וזימנין זכי בהו אינש אחרינא והוי עני באמת. אבל אס יפרוש מעשרות לא יבוא לידי עניות והוא סייג לעושר וככ"ל והון ועושר בביתו :

ליסטר ממשערות מפני שהקירוס והסקר פאור ממשער בו' . ולפמ"ס יחזרה שמפני טעם שהקילו אז במעשרות והיו רולים להפקיע שדותיהם ממשערות ע"י הפקר ובפרט מעשר ירק שאין לו חף סמך מן החזרה וכו' . ולכן ראה להחמיר כשראה שיפקיעו המעשרות ע"י הפיאה שהוא ג"כ כמו הפקר ולכן ראה למיגדר מילתא ליתן להם מעשרות מהירק . ומה הטעם אולי ג"כ מה שפטרו ירק מן הפיאה חף שנבי מעשרות חייבות וגבי תרווייהו מדאורייתא פטור ומ"ס פיאה מן המעשר ועיין בר"ס פיאה (פ"א מ"ד) ולפמ"ס ח"ט . והבן :

ובמישנה צפוטה (מ"ה) רשב"א העיד רבי יהושע מיוס שחרב בהמ"ק בו' ניטל טעם הפירות ר"א חף ניטל שזמן הפירות . רשב"א (הוא תלמידו שר"ט) אומר הטהרה (שפסקה מירשאל) נטלה את הטעם ואת הריח . המעשרות (שפסקו ליתן) נטלו את שזמן הדגן . וערש"י סוטה (מ"ט) ד"ה מעשר ביטל שזמן דגן בעון פיסוק מעשרות פסק שזמן הדגן כשמו של מעשר דליקרי חלב כדכתיב כל חלב יבאר ע"כ . ח"כ איפוא מזה ג"כ לנו למדין שבזמן ר"ע היו מזולגים במעשרות ועושים

על הפסד הלקט מאחר לרבין בו' ואם קצב את כל הלקט והניחו על הגדר עד שיבוא העני ויטלו ה"ז מדת חסידות ע"כ . וזה נובע מהירושלמי עכ"ל . וע' ירושלמי פיאה (פ"ה) שאמור סם למדת הדין ולרכה ומפרש הרמב"ם דמה שאמר ר' יהודה סם בין כך ובין כך מלקט ומניח ע"ג הגדר והעני בא ונוטל את שלו דהוי ממדת חסידות וע"ס . וסחם ר' יהודה הוא ר"י ב"ר חילטאי (תלמידו שר"ט) וכל מקום ששינו מעשה בהסיד ח' הוא ר"י הגל' . ואחר כן מדת חסידות לענין מתנות עניים לבל לזולז בהם וכמ"ס ר"ע רבו מעשרות סייג לטושר דהיינו מדת חסידות דמעשרות וכמ"ס לעיל ובכלל מעשרות נכללו כל המתנות כמ"ס התוי"ט בכ"ס ועמ"ס במשנת ר"ע בחרוכה בזה מטעם שהיו מקילין או בזה (ו) :

ונראה לי שזה מ"ס בתוספתא היבא בפסחים (ג"ז) ח"ר יוסי (תלמידו שר"ט) מעשה בצן בזהין שחן פיאה לירק ובא אביו ומלאן לעניים שהיו טעונין ירק ועומדין על פתח הבינה ח"ל בניי השלישי . מעליכס ואני נותן לכם כפליים במעשר לא מפני שעינו ראה אלא מפני שאמרנו חכמים אין נותנין פיאה לירק . והנה החוט' כתבו וא"ת מ"מ

(ו) וע' ב"מ (ג"ב) על הא דהנן כמה תהא הסלע חסירה בו' אם היה מוכרה אפי' לאחר יב"ח מקבלה הימנו ואין לו עליו אלא תרעומות ונוהגה למעשר שני ואינו חושש שאינו אלא נפש רעה ע"ס ומסקינן בגמ' אר"ח מדות חסידות שנו כאן הא אחר אע"פ שאין מקבלה אין לו עליו אלא תרעומות . והנה כאן מבואר במשנה שזהו רק מדות חסידות . והדיון הוא שאין לו עליו אלא תרעומות . והנה מה שנבי מעשר שני אמרו בגמרא (ג"ב) אע"פ שבא לפורסה פורסה בשוי' כשהוא מחללה מחללה ביסה ופרכינן למימרא דמזולגין בעמ"ס והאמר חוקיה מע"ס שאין בו שום פרוסה אומר הוא וחומשו מחולל על מעות הראשונות לפי שא"ל לו לאדם לנאמס מעותיו ומתלזין מאי ביסה בתורת יפה דתרי וילי לא מזולגין ביה (דאע"ג דתנן נותן למע"ס חד זילתא אשמעינן דמתחלל על סלע חסירה ולא אמרינן הרי היא כאימון אבל תרי וילי לחלל בדמי יפה לא רש"י) ע"ס . והטעם מאי דמזולגין חד זילתא כ"ל ע"ס מה דתנן (מע"ס ס"ד מ"ב) פודין מע"ס בשער הוול בו' וכן סם (משנה ד') מערימין על מע"ס בו' . ומפרשינן בירושלמי ח"א למה מערימין עליו מפני שכתוב בו ברכה וחרתא ח' למה פודין אותו בשער הוול מפני שכתוב בו ברכה . וע' ירושלמי מע"ס (פ"א הל"ב) אין ממשכנין מע"ס ומפרש סם מפני שכתוב בו ברכה ע"ס . ולהכי מקבל סלע חסירה שלא מיקרי רעה וכו' : והארכתי במ"א במ"ס הרמב"ם ה' מע"ס ונ"ר (פ"ב הל"ב) מדות חסידות שפודין מ"ס בזה"י בשוין שפודין אותו בפני הבית והכרו הגאונים שאם רצה לפדות שיה מנה בפירוטה לכהתיבה בזה"י פודה בו' ע"ס :

וע' סה"מ (דכולהו אליבא דר"ע) בב"מ (כ"ה) : טעמו חכמים חיווק לדבריהם כשל תורה לענין תרומות מעשר של דמאי ואף על פי שמקיל שם ר"מ בפדיונו מחמיר הוא באכילתו ע"ס (כ"ו) וי"ס מקורת סייג לתורה ומעשרות סייג לטושר . והבן :

ע"ד רבך הוא ע"ר ענוה כמ"ש צם:הדרין (י"א):
 חא חזי מה בין תפיסי קדמאי לענותי בהרלי
 דחניא מעשה בר"ג כו' ושרא מילתא באנפאי
 ובאנפי חבראי . (ועמ"ש במשנה דר"ג הי"ג בארוכה) :
 וז"ש עשה לך רב והסתלק מן הספק (היינו כדמאי)
 ואל תרבה לעשר אומדות וכנ"ל . ובצילאורי בארובה
 בארתי עד"ז משנת

רבן גמליאל אומר עשה לך רבי והסתלק מן הספק
 ואל תרבה לעשר אומדות (אבות פ"א מט"ז) .
 [ועמ"ש במאמר (ה) ש"מ שזהו ר"ג דינס] :

והנראה שזה הזכיר להסיר המכשול מדורו .
 ולזמנו שתרצו בימיה הכושרים הלדוקים
 והבייתוסים וכמ"ש הרמב"ם הלכות תפלה (פ"ג
 הל"ח) וזהו יבואר היטב ע"פ מה שביטנו לעיל
 (אבות פ"א מ"ו) יהושע בן פרחיה אומר עשה לך
 רב וקנה לך חבר והוי דן את כל אדם לכף זכות .
 ושם (מ"ז) נתאי הארכלי אומר הרחק משקן רע
 ואל תתחבר לרשע ואמרו באדר"ג (פ"ט) אל תתחבר
 לרשע ואפי' לר"ת . ושם באדר"ג (פ"ג) והעמידו
 תלמידים הרבה שבש"א אל ישנה אדם אלל למי
 שהוא חכם ועניו וכו' ובה"א לכל אדם ישנה שהרבה
 פושעים היו בהם בישראל ונתקרבו לתלמוד תורה
 וילאו מהם לדיקים חסידים וכשרים ע"כ . והגה
 ר"ג מ"נו שם"ל בזה כב"ש כמ"ש בצרכות (כ"ח)
 שהיה ר"ג מכריז ואומר כל ת"ח שאין תוכו כבדו
 אל יכנס לבהמ"ד כו' ע"ש . והיינו כנתאי הארכלי
 שאמר ואל תתחבר לרשע ואפי' לתורה וכנ"ל .
 והגה לר"א בן עזריה דפליג על ר"ג בזה (שם)
 וסילק לשומר הפתח ונתן רשות לתלמידים לנכנס
 אמרו שם הטעם (לני' הע"ה) דהני מילי היכא דקים
 לך

ועושים תחבולות להפקיע את פירותיהן מן המעשרות
 כנ"ל . ולכן ראה הוא להחמיר ביותר וע' בירושלמי
 מעשרות (פ"ג הל"א) רבי ור' יוסי בר' יהודה היו
 מכניסין פירותיהן את הכלכלה לאחורי הגנות ראה
 זוזן ר"י צ"ר חילעאי ח"ל ראו מה ציינכם
 לראשונים (ו) ר"ע היה לוקח שלשה מינים בפדוטה
 בשביל לעשר מכל מין ומין ואתם מכניסים את
 הכלכלה לאחורי הגנות (כדי לפוטרו מן המעשרות)
 ע"כ . ולכן הזהיר ר"ע ואמר מעשרות סייג לעושר
 הוא מוסר לדורו וזמנו וכנ"ל :

וע' תוספתא דמאי (פ"ד הל' כ"ו) מעשה שנתכנסו
 רבותינו לעירות של כותים שעל יד הירדן
 והציאו לפניהם ירק קפץ ר"ע ועשרו ודלי . ח"ל רבן
 גמליאל עקיבא היאך מלאך לך לעבור על דברי
 חבירך או מי נתן לך רשות לעשר ח"ל וכי הלכה
 קבעתי בישראל ירק שלי עשרתי (ולעמי החמרה)
 ע"ש . והיינו ג"כ שר"ע החמיר מאוד במעשרות .
 ולפמ"ש לעיל דר"ע ס"ל דלמעשר ירק אין שום
 אסמכתא בתורה לחייבם במעשר כמו ש"ס לשאר
 פירות נראה דלהכי קפץ ר"ע ועישר ירק של כותים
 ודלי משום דהכותים שמעמידים דבריהם אך על
 דין תורה בודאי לא לייחי בזה לרבנן לחייב ירק
 במעשר מה שאין לזה שום אסמכתא ג"כ . וכמ"ש
 בתוספתא אח"ז כשהלך ר"ג לביניהן עשה תבואות
 וקטניות דמאי ושאר כל פירותיהן ודלי (ח) (דסברי
 דח"א להפריש רק מתבואה וקטניות) וח"כ ר"ע
 סבר דמירק בודאי לא מעשרי ולהכי קפץ ר"ע
 ועשרו ודלי . ונראה שע"ז אמר לו רבן ר"ג במשנה
 רבן גמליאל אומר עשה לך רב והסתלק מן הספק
 ואל תרבה לעשר אומדות . והגה מ"ש ר"ג לר"ע
 האיך מלאך לך לעבור ע"ד חבירך ולא אמר לו

- (ו) **וברלשון** היה אר"י בר"א ג"כ בניסין (פ"א) על מ"ש ר' דוסא וכי מפני שמיך לה בין שדיה פסלה מן הכהונה .
 ור"ע החמיר מאוד בשחוק וק"ר עמ"ש שם . וכן כ"ל מ"ש בצרכות (ל"ה) אריב"א מה בין דורות
 ראשונים כו' דורות ראשונים עשו תורתן קבע כו' קאי ג"כ על זמן ר"ע בעת התורבן . ע' סוטה (מ"ח) במשנה
 משתרב בהמ"ק פסקו אנשי אמנה וע' בירושלמי (סוף סוטה) מפרש מאי אנשי אמנה אר"ז אנשי תורה הדיאל חד רבי
 הוי קרי ל' לאחיה בצור והוין לזוזין בפרקמטייה ובהו אמר לית אלא מבטל ענתי אין חמי למיחי מייתי הוא עכ"ל .
 וזהו עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי :
- (ב) **והגה** בחולין (ה'): אמרינן ר"ג וביה דינו זמנו על שחיתת כוהי ואסדרו ומסקינן שם דר"ג כר"מ ס"ל דחייש
 למיעוטא

לן שאינו הגון • וא"כ איפוא ר"ג ס"ל אש"ג דלא קים לן ורק מספקא לן ב"ג לריד לחוש • וז"ש ר"ג במשנה כאן והסתלק מן הספק • וא"כ ר"ג שהוא המכריע חפס כאן ראשית דברי יושע בן פרחיה שאמר עשה לך רב • ופליג עלי' במה שאמר והוי דן את כל הדם לכף זכות לענין זה שיכול לבוא לידי קלקול גדול לאחרים ולריד לחוש ביותר • וס"ל כנחאי הארזלי בסוף דבריו במה שאמר ולא התחבר לרשע ואפי' לר"ח וכו"ל • וברישא במה שאמר נחאי הארזלי הרחק משכן רע • הגה מ"ינו לר"ג גופא בעירובין (ס"א:) מעשה בלדוקי אחד שהיה דר עם ר"ג במצוי בירושלים ואמר לנו אבא מהרו והולילו את הכלים למצוי עד שלא יוליא ויאמר עליכם וע"ש (ס"א:) הדר עם הלדוקי וביחוס' הרי אלו אובדין עליו רג"א לדוקי וביחוס' אינא חוסרין • והגה שם (ס"ב:) אמרו הטעם גזירה שמה ילמוד ממשיו (ולכן הטריחוהו והפסידוהו חכמים לישראל הדר עמו כדי שיקשה בעיניו ליתן שכר בכל שבת ושבת וילא משם) ואמרי רבין לין עירוב מושיל ואין ביטול רשות מושיל עד שישייר והוא לא מוגר (לא יבא רוצה לשכור וילא ישראל זה משם) ולע"ז ר"ג דס"ל ללדוקי וביחוס' מיטל רשותו לא חייש גבי לדוקי וביחוס' שמה ילמוד ממשיו (וע' תוס' (שם ס"א:) ד"ה דהר) ולא חייש ר"ג לדור ולהיות שכן עם הלדוקי ולא התרחק משכן רע כזה • והגה שם אמרו מעשה בלדוקי אחד שהיה דר עם ר"ג במצוי בירושלים וא"ל ר"ג לבניו בני מהרו והולילו כו' עד שלא יוליא החושב הזה ויאמר עליכם כו' • ר' יהודה אומר בלשון אחרת מהרו ועשו לרכיכם במצוי עד שלא תחשך כו' ע"ש בסבר ר' יהודה דר"ג ב"כ ס"ל ללדוקי אומר

ואינו יכול לבטל ומסקינן שם בגמרא (ס"ט) כאן בלענא כאן בפרהסיא • והגה מה שאמר ר"ג כאן על הלקוי החושב הזה נראה לי שרמו על שאין חובו כזכו • כמו שאמרו ביומא (ע"ב:) על מי שאין חובו כזכו אף נקרא חושבא שאמר אף כי נתעב ונאלח איש שותה כמים עולה ע"כ • וע' בחוס' שם (ס"ט) ד"ה כאן כתבו תימא דהא סתם לדוקי אינו נזהר כלל במיילי דרבנן אפי' בפרהסיא ותייראו שהלדוקים היו מחיראים מן הפרושים ובפרהסיא היו מזהרין בדברי חכמים ע"ש • א"כ איפוא אין חוכם כזכר • וזה נקרא חושבא וכו"ל וכמו שהזהיר ר"ג ואמר כל שאין חובו כזכו אל יבא לבחמ"ד ולהסתלק אף מן הספק כו"ל • וז"ש עשה לך רב והסתלק מן הספק • ואמר ולא תרבה לעשר אומדות הוא ע"ש מ"ש לר"ג בצרכות (שם לגי' הע"י) שכל השונה לתלמיד שאינו הגון כאלו זורק אבן למרקולים ור"ל כי הוא למשל כמו הזורק אבן למרקולים שלפי הנראה הוא עושה דבר טוב שרוגס אותה באבנים אבל באמת כיון שטובתה בכך זהו עיקר העבירה • כן השונה לתלמיד שאינו הגון שלפי הנראה הוא עושה דבר טוב שמלמד חורה לאחרים אבל באמת כיון שאינו הגון ואין חובו כזכו גורם רע • והגה כאן במשנה באבות חפס ר"ג משל אחר' כזה ולא תרבה לעשר אומדות • והיינו ג"כ שלפי הנראה הוא עושה דבר טוב אבל באמת גורם כזה שמעשרותיו מקולקלין • והוא למשל על מ"ש והסתלק מן הספק ור"ל ממי שאין חובו כזכו • ואפי' ללמד אלו כמ"ש מתחלה ועשה לך רב ור"ל כמ"ש המפרשים שחפשה את עמך רב ללמוד • עם אחרים • אך הסתלק מן הספק ולא תרבה כו' וכו"ל • (ט) ודי למשכיל ומבין מדעתו :

למישועא כיון שמעוטס נתקלקלו חייסין בכל אחד שמה הוא מהמקולקלין • והוא מה שאמר ר' גמליאל והסתלק מן הספק • והגה תוס' שם ובעירובין (ס"א:) קיימו דוכו ר"ג דיבנה זולא כפי' הקונטרס דוכו ר"ג בשרי"ה • וכן חלקו על מ"ש רש"י שר"ג מודה דכותי אינו יכול לבטל רשות וס"ל כותים גרי אריות • והתוס' הוכיחו שר"ג ס"ל כותים גרי אמת הן • ור"ג ס"ל דבין לדוקי ובין כותי יכולים לבטל רשות • והארכתי במ"א לבאר ע"פ ההוספתא שהבאתי בפנים שאמר שראה ר"ג כשהלך בניין נתקלקלו עוד יותר עשה אותם לענין עירוב שאינם יכולים לבטל רשות כפרס' ולא ממשעי' ואכמ"ל :

(ט) וז"ל הרמב"ם ה' תפלה (פ"ב הל"א) בניו ר"ג רבו האפיסקורסין בישראל והיו מזירין לישראל כו' • עמד הוא

(ב) את אשר אמר כל אחד לפי ענינו ולפי המעשה שאירע לו .

אחריך ויחזיר תלמודך על ידס כו' . וגם אל תאזר
 שחבירך יקיימוה בידך ואפילו אם תשכח אותה
 שחבירך יתשללו ויבקשו רחמים עליך ויחזיר
 תלמודך וכמעשה דר' נהוראי המובא בגמ' הלא
 הוא ר"א בן ערך שכח תלמודו על שהלך למקום
 ללנים השותים במורקי יין ונמשך אחריהם ואיתעקר
 תלמודי' ובעי רבנן רחמי עלי' והדר תלמודיה .
 ואל בינתך אל תשען לומר שאתה תחזירה משלשולך
 כו' ע"כ . וז"ל הגר"ל צפ"ח צשה"א (אות ד'
 בהג"ה) וכבר קדמו המהר"ם אלשקר הכ"ל ככל
 הדברים (ו) והנראה ברור שהגמרא שם בשבת
 כוונה בעלמא לזה . וכמ"ס צעוש דבר שיעקר
 יסוד המחמרים באבות נשנו ע"פ המעשה שאירע
 להאומר כי גדול כח הנסיון וממנו יראו לקחת מוסר
 וז"ל הגמרא ר"א בן ערך איקלע להחם אימשך
 בחרייהו כו' והיינו דחק רנ"ל היו גולה למקום
 תורה

רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה ואל
 תאמר שהיא תבוא אהריך שחבירך יקיימוה
 בידך ואל בינתך אל תשען (אבות פ"ד מ"ד) :
 גרסינן בשבת (קמ"ו) אר"ח חמרא דפרוגייתא
 ומיא דיומסח קיפמו עשרת השבטים
 מינחאל ר' אליעזר בן ערך איקלע להחם אימשך
 בחרייהו איעקר תלמודי' כו' בעו רבנן רחמא עלי'
 והדר תלמודי' והיינו דחקן ר' נהוראי אומר הוי
 גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבוא אחריך
 שחבירך יקיימוה בידך ואל בינתך אל תשען . תנא
 לא ר' נהוראי שמו כו' ר"א בן ערך שמו ע"כ .
 והנה על המשנה זו באבות כתב המדר"ש רבי
 נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה כו' וכמו
 שאירע לר' נהוראי עלמנו ולבך אמר אזוהרה זו
 עכ"ל . והביא ממהר"ם אלשקר הוי גולה כו' ואל
 תאמר שהיא תבוא אחריך כי תלמידך יבואו

וב"ד ותקנו ברכת הודוקים כו' ובברכות (כ"ח) שמעון הסקולי הסדיר י"ח ברכות לפני ר"ג על הסדר ביבנה
 [וע' מנחם התלמוד (פי"א) אם הוא ר"ג הזקן או ר"ג דיבנה ע"ס] כו' . וכן מנינו בש"ס כ"ס שאלו שאלות הפיקורסח
 לר"ג [יבמות (כ"ב) ע"ג (כ"ד: ג"ה) סנהדרין (ל"ט) [וע' מנחת קנאות (דף ע"ו) בהערה שזה היה רבנש"ר"ה ואינו
 מוכרח] (צ"ב) ע"ס] ונראה שר"ג חש ציור לחקן ברכת הודוקים משום שאמר ר"ג בר"ה (ל"ד:) שה"ש מו"א את
 הרבים י"ח ע"ס . וכיון שהודוקים היו מסתתרים במעשיהם כמ"ס החומ' בעירובין (ס"ט) כמ"ס פנים . ותש
 אולי ירד א' מהם לפני התיבה והוא אינו מו"א הרבים י"ח . וכמ"ס שם בברכות חיישינן שגוף לדוקי הוא . כי ע"כ
 חייקן הוא ברכה הודוקים ולא ירצו כמה לרדת לפני התיבה . ואף אם אף עשה בברכת הודוקים מעלין אותו . [אבל
 חס לו לר"ג לבקש אך קללתם ללא יועיל וכבר אמר ר"ג בעצמו בירושלמי ב"ק (פ' החובל) ונהן לך רחמים וכו' . סימן
 זה יבא בידך כל זמן שאתה רחמן המקום מרחם עליך כו' ע"ס וע' הוס' עירובין (ס"ד:) ד"ה ולמדנו שבהבו שר"ג
 לא ס"ל כר"י בלא תחנם וס"ל שזריך להיות חונן ונהן לכל אך כל זה כשאין נוגע לשום אדם זריך להסוך בזכות כל
 אחד ולבקש סובחה . אך כיון שיוכל לבוא לידי קלקול רבים שיוציאו רבים ידי חובתם בזה חושדין . כמו שמינו שחשדויה
 אף לכה"ג ציוב"כ כו' והיו משביעין אותו שלא יהיה לדוקי ע"ס] וז"ל עשה לך רב היינו כמ"ס בר"ה (ס"ט) להוציא
 את מי שאינו בקי . והסתלק מן הספק ממי שחיישינן שגוף לדוקי הוא . ולא תחפזן להיות מטיב בזה כי לרעה יחשב כמ"ס
 ואל תרבה לפשר אומלות וכנ"ל :

(ו) ועמ"ש בעליות אליהו (בעליות השער הב"ה א') וכן אמר ר"א בן ערך (אבות ס"ב מ"ד) הוי שקוד ללמוד תורה
 כו' והיינו ג"כ שיקדים עתותיו לה' ולא יפנה רק אל תענוגי הגוף כ"א לשקוד על התורה וע' תנא דב"א
 רבה (פי"ד) שהביא ביחד שני המשניות אלו הוי שקוד כו' והוי גולה למקום תורה כו' ונראה שזהו מה שמסיים במשנה
 שם הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שחשיב לאפיקורס ודע לפני מי אתה עמל ומי הוא בעל מלאכהך שישלם לך שכר
 פעולתך . ובאדר"ג (פי"ו) הני' ודע מה שהשיב לאפיקורס ודבר אחד בתורה אל תשכח ממך כו' . והיינו שקאי על המעשה
 שאירע לו ע"י אשר נמשך הוא אחר הגאח מיא דיומסח כו' ושכח למודו . וע"כ הזהיר הוי שקוד ללמוד תורה ושיתרחק
 מהנאות

תורה בו' תנא לא ר' יהוראי שמו חלא ר"א בן עקב שמוי ור"ל שה"ס בעלמנו מפרש כמ"ס שהמנהג דאבות רנ"א היו גולה למקום תורה בו' קאי על המעשה שאירע לר"א בן עקב וזהו שאמ"ס הגמ' לא ר' יהוראי שמו חלא ר"א בן עקב שמו להראות כי הוא בעלמנו שאמר המנהג דאבות הוא בעלמנו שאירע לו המעשה ועתה אבוא לתקור אחר המאמרים אשר לא נאמר מעורש בדבריהם ואביא עוד מ"ס הרשב"ם במשנה

שמעון בן שטח אומר הוי מרבה לחקור את הערים והוי זהיר בדבריהן שאם מתוכם ילמדו לשקר (אבות פ"א מ"ט)

כתב הרשב"ם משני מעשה הבא לידו היה רגיל לומר כן משני שתלה פ' נשים באשקלון ונהרג בנו בבית דינו על ידי עדות שקר עכ"ל. ובסנהדרין (מ"י) מובא שם ברש"י המעשה באריכות יעו"ס. וע' מ"ס הרשב"ם לקמן במשנה (פ"א משנה י"ב) גבי הלל אומר הוי מתלמידיו בו'. ולפי מדרשו של הלל היה רגיל לומר לבדיות. וכן שמעון בן שטח (וכוננו למ"ס לעיל) ומאלו השניים אנו למדים שכולם שכל אחד לפי מדותיו ומעשיו היה מזהיר ואומר עכ"ל :

וב"ל מה שאמר שמעון בן שטח והוי זהיר בדבריהן שמה מחוכם ילמדו לשקר קאי גם על המעשה שאירע לו עם ינאי המלך ניסו כמבואר בירושלמי ברכות (פ"ו) תנא שלם מאות נזירים עלו צימי

ר"ס בן שטח מאה וחמשים מלא להם פתח ומאה וחמשים לא מלא להם פתח אחת גבי ינאי מלכא ח"ל חיה הכא ש' נזירין בעיין חשע מאות קורבנין יתב לה פלגא מן דידך ואנא יתיב פלגא מן דידי שלח לה ארבע מאה וחמשים חזל לישנא בישא ומר לוי לא יתיב מן דידי' כלום שמע ינאי מלכא וכעס דחל ר"ס בן שטח וערק בו' ע"כ. והנה אף כי מה שאמר שמעון ב"ס פלגא מן דידי היה כוננו למה שמלא לק"ן נזירים פתח מן התורה ותורה דילי' הוא וכמ"ס ר"ס בן שטח בעלמנו לינאי אחרי שהזכירו מנלוהו כמבואר בירושלמי לא אשליה כך את מממונק ואנא באוריי"ת: אף הלא ינאי לא הביין את זאת וחשב כי שיקר לו וע"כ דחל ר"ס בן שטח וערק והיה חלול ש"ס בדבר כי ממנו ילמדו לשקר יטן כי לא נזהר הוא בדבריו לכן אמר למוסר והוי זהיר בדבריהן שמה מחוכם ילמדו לשקר. ור"ל שצ"ה המעשה אמר גם אבטליון תלמידו (שם משנה א') חכמים הזהרו בדבריהם כלשון שאמר רבו והוי זהיר בדבריהן (ומשום כבודו של רבו אמר בלשון רבים) והוסיף עוד טעם אזה לבד הטעם שאמר רבו שמה מחוכם ילמדו לשקר והוא הוסיף שמה תזוכו חובת גלות כמו שאירע לרבו שדחל וערק ותגלו למקום מים הרעים וישתו התלמידים הבאים אחריכם כי כשגלה הרב היו גולין תלמידיו עמו והנראה שגלה אבטליון תלמידו עם ר"ס בן שטח רבו כשגלה ר"ס בן שטח למקום מים הרעים (א'). ומ"ס אבטליון ומלא שם שמים מתחלל

מהנאות העולם הרבה שלא ימשוך לבו ועשו אחריהם כ"א בתורת אל יהיה עמל ושלח ישכח דבר אחד מלמדו. והנה מבואר באדר"ג (פ"ה) על מ"ס אנטיגנוס אל תהיו כעבדים המשמיעין את הרב ע"מ לקבל פירש עי"ז נתקרו לזוק ובייתום והיו משתמשין בכלי כסף וכלי זהב כל ימיהם (שהי' הולכים אחרי הנחת עוה"ז) שהיו אומרים מסורת היא ביד פרושים שהן מוערין עממן בעוה"ז ובעוה"ב אין להם כלום ע"כ. וח"ס הוי שקוד בו' והיינו ע"י הרחוקת טעונוני עוה"ז כג"ל. וח"ס ודע מה שתיב לאשקיקורום ההולך ונמשך אף אחר הנחת עוה"ז בחמרים כי אין סכר לעמילי תורה כאמור לעיל תשוב לו ממריך. ודע לפני מי אתה עמל וכי נאמן הוא בעל מלאכתך שיגלה לך סכר פעילתך. הויך דעתם המוסעה שאמרו הם על הפרושים אפשר שיעשה פועל ונאמנה כל היום ולא יוכל סכרו ערביה כמבואר באדר"ג (שם). ולהוציא מדעתם מנינו ג"כ מ"ס באבות (פ"י) כך היא דרכה של תורה פת בנולח בו' ואל תתאוה לשולחנם של פרים (והיינו כמו שטעו הזקוקים שהיו משתמשין בכלי זהב) ונאמן הוא בעל מלאכתך שיגלה לך סכר פעולתך והיינו כג"ל וכן מ"ס באבות (פ"ב מ') רס"א בו' ונאמן הוא בעל מלאכתך שיגלה לך סכר פעולתך והיינו כג"ל :

(א) **ואמרו** באדר"ג (פ"י) איזהו מים הרעים הוי אומר ויאערבו ונו' וילמדו מעשיהם היינו מה שברחו אז לרומי

מתחלה רמו בזה גם לטעם שאמר רבו שמה מתוכם ילמדו לשקר . והוא חלול השם כמש"ל (יב) :

ואמרינן בירושלמי (שם) בחר יומין כו' שלא ויהיב ל' מילא (פ') שנהו ינאי לרשב"ם הכטחה דברו שלא יענישנו כסיסוב) וחתא . ואל' לא חשית כך את מממוק והאנא באורייתא כו' . ור"ל כי הראה לו לינאי לדעת כי אמנם לא שקר מילין באמרו פלגא מן דילי כי היה כוונתו על שמאל לפלגא היתר ופתח מן התורה (ואמר ע"ו פלגא מן דילי כלפי שאמרו שינאי נעשה זדוקי (קידושין ס"ו) . והאמין רק להכתוב בתורה והתר נדרים טרחים בבור ואין להם על מה שיסמכו (תניג'י' .) ועמ"ש במשנה נדרים סייג לפרישותי וזה שרמו באמרו מן דילי ולא מדינאי) ח"ל הבו ל' כסא דליבךר נסב כסא ומר נבךר על המזון שאכל ינאי וחזיריו משלו . ח"ל עד דרון את בקשיוחך . ח"ל וזה נאמר על המזון שלא אכלנו כו' והראה לו כי רחוק הוא מדבר שקר ולא נשא חף פני ינאי המלך : והיה זהיר בדבריו וכו' וכנ"ל :

יהודה בן שבאי אומר אל העש עצמך בעורכי הדיינים (פ"א מ"ח)

והנה הרע"ב פירש שלא יעשה עמנו כדולי הדיינים לדבר לפני רבו כפוסק הדין . וע' מדר"ש שהביא מהר"י ו' נחמיאש שכתב אל חעש עמך כאורכי הדיינים באל"ף גרסינן והוא ראש הדיינים כדאיתא במדרש ב"ר (פ' ב"ח) ועפרון יושב בתוך בני חת . אחתו היום מנוה ארכי וקן פי' מורי ז"ל מוסי הארכי מענין זה והזהיר יהודה בן עבאי אל חעש עמך כארכי הדיינים כו' עכ"ל .

(כי אך בימי אלכסנדר' המלכה חסדו רומי הכרית עם ערי יהודה כידוע ליודעי העתים) ואולי אז סידר אבטליון הדת לאנטי רומי כאשר כתב האברבנאל"ל (פ"א) ראהי בקסרי הגויס מניחי הדתות הנימוסיות הכחו הנמוסים והדתות שעשו חכמי רומיים הראשונים ומכללם נזכר זה אבטליון כו' . ואמר האברבנאל שעד היום יש בנייהם דת א' נקראת דת אבטליון עכ"ל . ואבטליון היה בן גרים כידוע ע' בחו"ט כאן וע' ש"ת בעי חיי להגאון בעל כנסת הגדולה (סי' ד') : (יב) ולכן ראה להרבות בקדושת השם ע' ירושלמי (בבא מיעא פ"ב) שמעון בן טסה זכנין ל' תלמידיו חד חמר מהד סירקא וחלי ב' חדא מרגלא ולא ידע בה מרה . ח"ל איובל חזור ל' כו' מה אהון סכרין שמעון ב"ש ברברין ה' בעי היה שמעון בן טסה משמע ברך אלהיו מאמר כל הדין עלמא ע"ש שיהיה רואה שיתקדש שם שמים על ידו שזה יקר מכל הון שעולם אף ע"ש דין היה פסור :

וג"ל שזה קאי על המעשה שאירע לו במגינה (פ"ז) : אר"י בן טבאי הראה בנחמה חס לא הרגתי עד זומם להוליח מלבן של זדוקים כו' אר"ש בן טסה הראה בנחמה חס לא שפכה דם נקי כו' מיד קבל עליו יהודה בן טבאי שאינו מורה הלכה אלא בפני שמעון בן טסה . ואמרו שם בשלמא ר"מ דאמר שמעון ב"ש אב"ר ר"י בן טבאי נשיא היינו דקא מורה הלכה בפני שמעון ב"ש . אלא לי אמרת רבנן דאמר יי יהודה ב"ש אב"ר שמעון ב"ש נשיא אב"ד בפני נשיא מי מורה הלכה . ומסקינן מאי קבל עליו דאפי' אלטרופי נמי לא מאטרופינא ע"ש . וע' בתום' שפי' לנטות אחרי רבים כדי לבטל דברי שמעון ב"ש ע"כ . והנה חס יהודה ב"ש היה רק אב"ד וקיבל עליו דאפי' לאטרופי נמי לא יטרף . ח"כ זהו שאמר אל חעש עמך כדולי הדיינים הוא כפי' הרע"ב שלא יעשה עמנו כדולי הדיינים לדבר לפני רבו . ואם כר"מ דאמר יהודה ב"ש היה הנשיא ועכ"ז קיבל עליו שלא יהיה מורה כ"א לפני שמעון ב"ש האב"ד . ח"כ מ"ש אל חעש עמך כארכי הדיינים כפי' הר"י ו' נחמיאש שארכי גרסינן והוא הראש . ור"ל חף שהוא היה הנשיא והוא הראש האחד . עכ"ז קיבל עליו שאינו מורה כי חס לפני שב"ש . וע' בירושלמי חגיגה (פ"ב) יהודה בן טבאי הוון בני ירושלים בעין ממניתי' נשיא בירושלים ערק ואזל ל' לאלכסנדר' כו' . והיינו מ"ש אל חעש עמך כארכי שהוא הראש האחד . ועיין אדר"כ (פ"י) יהודה בן טבאי אומר אל חעש עמך כו' הוא היה אומר כל מי שאומר לי קודם שאכנס לגדולה הכנס רואה אני שארד עמו עד לחייו כו' . והיינו כמ"ש וסיפא מפרש לרישא : יוסי

ג) את אשר אמר כל אחד מדה אשר הצמיין והיה רגיל בה :

לרמו על איש שהכל זו (יג) . ולפ"ו ח"כ איפוא מאמרו יהי ביהך בית ועד לתמיים . מכון אל מה שנהג הוא לקבץ חמני ישראל כאחד כאשכול ללמוד תורה בועד ובקבוצ :

ירושע בן פרהיה אומר עשה לך רב וקנה לך חבר (אבות פ"א מ"ז)

לפמ"ש הנפגשים שפי' שלח חספון אחיה להיות רב . כ"ח תמנה עליך רב . יבואר ע"פ מ"ש במנחות (ק"ט): תניא חר"י בן פרחיה בתמיה כל האומר עלה לה אני כופתו ומניחו לפני הארי . ופרש"י בתמיה הייתי שינה הרבנות וכל האומר לי עלה לגדולה אני כופתו כו' . ח"ש כאן באבות עשה לך רב ולא להיות רב . ואף לאחר שהוכרח לעלות לגדולה כמ"ש במגילה (ט"ו): ר"י בן זמיה נשיא . אמר עכ"פ וקנה לך חבר . שהיה לו לחבר נתתי הארכלי שהיה האב"ד כמ"ש במגילה שם . ואולי לא היה רוצה להורות כ"ח בצירוף חבירו . כמ"ש לפיל על ר"י בן טבאי (יד) :

יוסי בן יעזר איש צרדה אומר יהי ביתך בית ועד להבמים (אבות פ"א מ"ד)

כתב האברבנאל בפירושו . ח"ל . ויוסי בן יעזר היה חסיד שבכונה ולא ידעו לו עון מנטוריו עד יום מותו . ולכן אמרו משמת יוסי בן יעזר ויוסי בן יוחנן בטלו האשכולות . ופירושו שהוא היה מקבץ חמני ישראל חבילות חבילות ללמוד תורה כאשכולות . וכן דרשו אשכול הכופר דודי . חלו ת"ח שמחבילים וזהו בטלו האשכולות . ובמותו לא היו עוד מחבילים וזהו שטלו האשכולות כו' . אבל בגמרא דסוטה אמרו מאי אשכולות חר"י איש שהכל זו עכ"ל . ולדעתי אין בזה סתירה כמ"ש בשורש דבר . שהנאמרים ראו לבחור לשון ערומים לבחור תיבות ומלות אשר הורחש יורו על פירושים שונים וכולם אחת . וכן כאן אף כי פשוטו של משנה בטלו האשכולות הוא כמ"ש האברבנאל ע"ש שאסף חמני ישראל בבית ועד כאחד . עכ"ו בבחרם לומר לשון אשכולות ולא אמרו בטלו האשפיות או הקיבוליים וכדומה לזה . כי ע"כ דרשו גם מלת האשכולות

הלל

(יג) **וכן** מוצא במשנה בפוסה (מ"ט) . משמת ר' יוסי קאנתא ספקי חסידים . ולמה נקרא שמו קאנתא שהיה קאנתא של חסידים . וכן גמ' שם (מ"ט): משמת אבא יוסי בן קאנתא בטלו חסידים ולמה נקרא שמו אבא יוסי בן קאנתא שהיה מקבץ חסידים ע"ש . וראייה להרב וכו' מוה' יוסף שווארץ כ"י מהושבי ירושלים בחיבורו בל"א (ארץ הקדושה) כי יש שם כבר נקרא קאנתא ע"ש דף קל"ו וע"ש שהיה יושב כבר קאנתא נקרא בן יוסתאנה הלא מפרש משום שהיה קאנתא של חסידים . וע' בירו' ב"ק (פ"ג הל"ז) הוא יוסף הבבלי הוא יוסי בן יהודה הוא יוסי קאנתא ולמה נקרא שמו קאנתא שהיה קאן חסידים ע"כ . והנה נראה ברור שזהו ר' יוסי בן יהודה איש כפר הבבלי הנוכר באבות (פ"ד מ"ב) שאמר המאמר הלומד תורה מן הקטנים למד"ל לאוכל עניים קרות וזוהי יין גנתו כו' . ולפמ"ש ידירי הגאון מהר"ם תחת מחלקיו ו"ל בספרו מנחם התלמוד (ט"ז) ענתא הרבה חכמים שנקראו בכנוי על שם המאמר שלהם ע"ש (ואנכי הארכתי בזה במ"א בפ"ד) . א"כ הלא מהנכון לפרש שהיה נקרא ר' יוסי קאנתא על שם שאמר המאמר הלומד מן הקטנים כו' . ובפוסה (שם) וכן בירושלמי הנ"ל הלא מוצא שם על שם שהי' קאנתא של חסידים נקרא בן . ולפמ"ש בפנים יתבאר שפיר אשר באמת טוליה איתניהו ב' . וע' הלשון בתוספתא משמת אבא יוסי בן קאנתא איש קאנתא ד"ל :

(יד) **ועב"ש** לעיל במאמר א' במשנת רבן גמליאל . והנה חבירו נתתי הארכלי אמר (שם מ"ו) הרחק משכן רע ולא התחבר לרשע ולא החימש מן השרענות . וכוונתו היה על הרחקת הלדוקים שנתברו בימינו . אשר היו טופרים בשכר ועושה כמבואר באדר"ב (פ"ה) ועמ"ש לעיל (הערה י') ח"ש עליהם הרחק משכן רע ולא התחבר לרשע . ר"ל להלדוק . ולא החימש מן השרענות ר"ל כי אולי ע"י התחברך עמהם יפתה לךך להמשיך אחר דעותיהם להחיש מן השרענות לתבוע לית דין ח"ו על כל המס' ועון ע"כ הרחק מהם ואלו אל החימש מן השרענות . ומדוקק מאוד הלשון ולא החימש אשר התפרטים נדחקו בזה . ובה ר"י בן פרחיה ואמר והיו דן את כל אדם לבק זכות לכל להרחיק יוסי מדאי את

וע' שבת (י"ח - י"ט) כך היה מנהגו של בית ר"ג שהיו מוסיפין כלי לכן לכובס ג' ימים קודם השבת (ופרש"י ממחירין על עלמנן כב"ש - וכ"כ החוס' בע"ג (ר"ג): ד"ה מ"מ דלאחרים לא היה מחמיר חלל לעלמו) וע' בז"מ (ע"ד): שהיה ר"ג מלוה את ארסיו חסין בחיטין כו' - ולא מפני שהלכה כך חלל שרלה להחמיר ע"ע - ועי' סוכה (כ"ו) - ועי' זכרות (פ"י) וזכוס' שס - ועי' בירושלמי שבת (פ"א הל"ג) ובמפרש שס - וג"ל שמ"ש זביאה (כ"ד) במשנה מעשה בעו"ג ח' שהביא דגים לר"ג (ביו"ט) ואמר מותרין הן - (ומסקינן שס דס"ל ספק מוכן מותר) חלל שאין רזוי לקבל [וערש"י - ולכאורה היה לו לפרש פשוט דהא בעו"ג (מ"ד): אמרינן שלא צנוצת ר"ג כצנוצת אחרים דמי - (ש"ה) חשבו הוא ונחשב להם זה לצוה כשהוא נהנה מהם) דהא משמע שצנוצת הביאוי - אך ע' מ"ש החוס' עירובין (ס"ד): ד"ה ולמדנו דר"ג לא ס"ל כו' - כמו שמצינו לר"ג שס שנתן למצנאי גלוסקין שמאל - והכוונה שהחמיר על עלמו בספק מוכן - חף ע"פ שמותר והחיר לאחרים - הוא כמ"ש ר"ג והסתלק מן הספק - ועי' זמ"ש לעיל (מאמר ח') במשנת ר"ע זשס שער המלך ה' מעשרות (פ"ס הל"ג) זיהא דח' זצ"מ (י"א): מעשה זצ"ג כו' שנתן מעשר ראשון ומע"ש חף מן הדמאי חף על פי שפטור הוא מע"ש דהמולוי מחזירו עליו הראי' וספק הוא חולי הע"ה הפ"יש - עכ"ז ר"ג החמיר על עלמו ממדת חסידות ע"ש - וז"ש הסחלק מן הספק שלריך ליתן ממדות חסידות ולא לפטור ח"ע מהמעשרות מע"ש הספק - ועכ"ז הזהיר לבל ירצה לעשר אומדות - במקום שיכול לצוה לידי קלקולא - להיות מעשרותיו מקולקלין - כמבואר בעירובין (טו'): המרבה במעשרות פירותיו מחוקקים ומעשרותיו מקולקלין ע"ש :

הלל

כל מי אשר יש לך חשד מאומה עליו כי הוא מהזדקקים ותדון את כל אדם לכ"ו ושלטולם תהיה אך שמאל דוחה וימין מקרב (וע' סוטה מ"ז) :

(טו) **ובברורי** המדות כחבתי דמה שהשיבו אורו דברי בוח (שס) ולא ייחי בר אהרן לשלם דלא עבד עובדא דאהרן והיה להם לשהוק ולהיות רודף שלום - וכן מצינו בהלל באדר"ג (פי"ג) מעשה בהלל הזקן שהיה מהלך בדרך ופגע בני אדם שמיאין חסין ח"ל סאה בכמה אמרו בשני דיגרינן ופגע באחרים ח"ל סאה בכמה ח"ל ז' דיגרינן ח"ל ז' והלא ראשונים אמרו בשניים ח"ל ז' בהלא ספסאה אין אהי יודע שלפום זערא גארד (ע' חגיגה ס':) ח"ל שומים ורקיס על שח"י

הלל אוכר הוי בתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה (אבות פ"א מ"ב)

כתב הרשב"ם ז"ל לפי מדתו של הלל היה רגיל לומר לבניות שהיה ענווהו כמו ששינו צבמה מדליקין כו' ומקרבן לחורה עכ"ל - וג"ל לפי מ"ש באדר"ג (פי"ג) ומבואר צפ"ש"י כאן - שאהרן היה משנה מפני דרכי שלום ע"ש - יבואר ע"פ מ"ש זביאה (כ') - מעשה בהלל הזקן שהביא עולתו לעזרה לסמוך עליה זיו"ט - חברו עליו תלמידו שמאי הזקן - ח"ל מה עיבה על בהמה זו - ח"ל נקבה היא ולזבחי שלמים הבאתיה - ופירש רש"י מרוב ענוותנותו של הלל היה משנה מפני השלום ע"כ - וז"ש הלל הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום וכ"ל - כפי מדתו - ודבק צדמת רבותיו שמעיה ואבטליון - שאמרו זיומא (ע"א): מעשה זכה"ג כו' שצקוהו לדידי' וחולי בחר שמעיה ואבטליון - לסוף אחו שמעיה ואבטליון לאפטורי מיני' דכה"ג - ח"ל יתון בני עממין לשלם - ח"ל יתון בני עממין לשלם - דעבדין עובדא דאהרן (טו) :

רבן גמליאל אומר עשה לך רב והסתלק מן הספק ואל תרבה לעשר אויבות (אבות פ"א מט"ז) :

[ועי' זמנאריס שנסתפקו אם זהו ר"ג הזקן או ר"ג דיבנה ע"ש] :

תנן בסוטה (מ"ט) - משמת ר"ג הזקן בטלה טהרה ופרישות - והיינו לקדם עלמו צמוחר לו - ומכ"כ לצרוח מן הספק ע"כ - וזהו חס ר"ג זה הוא ר"ג הזקן - ואם הוא ר"ג דיבנה יבואר ע"פ מ"ש זביאה (ר"א) ג' דברים ר"ג מחמיר כדברי ז"ש כו' שהיו מחמירין על עלמן ומקילין לכל ישראל

הלל אומר כו' ולא הקפדן מלמד (שס פ"ג מ"ה) רבן יוחנן בן זכאי כו' אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך (שס פ"ג מ"ח)

והנה רש"י וגם הרע"ב כתבו לפי שהוא לא הניח לא מקרא ולא משנה הלכה ואגדה שלא למד (סוכה כ"א-) 'הי' אומר כן ע"ס. ונ"ל מ"ס אל תחזיק טובה לעצמך. ופי' המדר"ם אל תחזיק טובה שהיא החורה לעצמך לך לדרך ולא חרטה ללמד לאחרים רק יפועו מעינותך חולה כו' ע"ס. שזהו כמ"ס בחוספתא כלים ז"ת (פ"ו) ועל כולן אריב"ז חוי לי אם לא אומר עכשיו אני מונע את התלמוד. וזה שאמר אל תחזיק טובה לעצמך להיות מונע את התלמוד :

רבי יהושע אומר הבר טוב (שס פ"ג מ"ט)

גרים צירושלמי מעשרות (פ"ג הל"ג) לענין מ"ס שס הכל מודים צלינה שאינה טובלת (כמקום שביטה) ופריך מר' יהושע שאמר אם לנו כאן אנו מייבין לשער. ומתוך. ר' יהושע דלויחא שכחא לי' הו' דו אמר הלינה טובלת. ופי' המפרש ונ"ל שלר' יהושע הו' לי' ליה ו ח צ ר ו ת ה גדולה בכל מקום לינחו ונעשית מקום לינחו ציתו. משח"כ שאר כל העולם ע"י. והיינו משום שמדתו היה חבר טוב. וחברים הרבה דבקו בו ללהבה וללכת בדרכיו עמו. והבן :

רבי טאיר אומר כל השוכה דבר אחר שמשנתו כו' (פ"ג מ"ח)

ואמר עליו צמנילה (י"ח:) שאני ר"מ דמקיים צי'

שאי אומר לכם אתם מחזירין לי כך מה עשה להם הלל הזקן החזירן למוטב ע"כ. והנה לא התאפק מלקרוא אותם לנפאי שושים וריקים (והשכיל סיו לקרוא אותם שושים כי הנה מאמר לפום צערא אנרא הוא מאמר הלל שס באדר"ג בעצמו לענין עבודת הבורא וזה למד משוק של חמרים כמבואר (צמניה פ':) ע"ס. והנה הלל באאלתו להם היה זה כוונתו שייצבו לו לפום צערא אנרא שהוא מאמר שלו לעבודת הבורא למען יוכל להוכיחם על פניהם מדברי עמם ונ"ס להם על מה שאני אומר לכם כי זהו מאמרי בעבודה ה' אתם מחזירין לי כך וד"ל) וכן תלמידי ב"ה אע"פ שאמרו עליהם (בעירוין י"ג:) שנוחין הן ועלובין הן מ"מ אמר (צמניה כ"ו) מעשה בתלמידי א' מתלמידי ב"ה שהביא עולתו לעזרה לסמוך מלאו תלמיד א' מתלמידי ב"ש א"ל מה זו סמיכה א"ל מה זו שחיקה שחקו בנייפיא והלך לו מכל הלין משמע שהשיב דבר לחורפו לא נמנעו אף העמוס. אך להשיב הרפתו אל חיקו ולא להוסיף כמ"ס אמר אבוי הלכך הרי צורבא מרבנן דא"ל חצביה מילתא לא ליהדר ליה מילתא עפי ממאי דא"ל חצביה דליהו א"ל מה זו סמיכה וקא מהדר ליה מה זו שחיקה ע"כ. וכי' אך אם הוא לתועלת כדי שישבו ויחאו ויראה לקח מוסר ולא למען כבודו. וכמ"ס באדר"ג (שס) מה עשה להם הלל החזירם למוטב וכן (בשבת ל"ה:) כשהלך אחד להקיע את הלל א"ל הו' זכיר ברוךך והבן :

ע"פ מ"ס עליו בשבת (ל"ה-) לעולם יהא אדם ענומן כהלל ואל יהא קפדן כשמאי מעשה כו' ויקיע את הלל כו'. א"ל הו' זכיר ברוךך כו' והלל לא יקפד. מעשה כו' למדני תורה כו'. זה לפני הלל כו' אמרו קפדנותו של שמאי בקשה לסורדנו מן העולם. ענותנותו של הלל קירבנו כו'. ונ"ס ולא הקפדן מלמד (ומ"ס ולא כל המרבה בסחורה מחכים. עי' סוטה ר"ה-) הלל עסק בחורה שנגא ענד עייקא כו' ע"ס) :

הה"א כו' מרבה ישיבה טרבה חכמה (שס פ"ג מ"ו)

יבואר כמ"ס ציבמות (י"ד-) דב"ה הו' רובא. וב"ס מתדדי ע"י. אך היו מועטים נגד ב"ה. והיינו ע"ל מ"ס באדר"ג (פ"ג) והעמידו תלמידים הרבה. שש"א. אל ישנה אדם אלא למי שהוא חכם ועניו ועשיר וכן אבות. ובה"א לכל אדם ישנה שהרבה פושעים היו צישראל ונתקברו לת"ח (ונ"ס הלל לעיל (פ"א מ"ב-) אהב הבריות ומקרבן לתורה) ע"ס. וכמו שאמרו צברכות (כ"ח-) על ראב"ע כבסלק שומר הפתח ונתן רשות לתלמידים לכנוס כו' איתוספו כמה ספסלי כו' ולא הייתה הלכה תלויה שלא פירשהו. וכפרש"י שחורך שרבו התלמידים רב ההדוד והפלפול ע"כ. ולכן לפת"ש צ"ה לכל אדם יבנה. נתיצבו לו תלמידים הרבה. והיו רובה נגד ב"ש. וצברוב דעות יוסיפו דעת וחכמה ונ"ס מרבה ישיבה חכמה וכנ"ל :

ב' ועפספיך ייחיד נגדך חלו דברי תורה דכתיב
 בזה החטיף עיך בן וחינו (פרש"י) אם הכפיל עיך
 ממנה הרי היא משהכחה ממך כהרף עין) וחפילו הכי
 מיושרין הן חלל ר"מ ע"ש. שלא לשכות אפילו
 זוח אחת :

רבי חנינא בן דוסא אומר ב' כל שמעשיו מרובין
 מרובתו ב' (שם פ"ג מ"ט):
וידרו כמ"ס עליו בסוטה (מ"ט) משמת ר"ח בן
 דוסא בטלו אנשי מעשה :

ר"ע אומר ב' מעשרות סייג לעושר (פ"ג מ"ג)
ע' מ"ס לעיל (מאמר א') שהבאתי מהירושלמי
 מעשרות (פ"ג הל"א) ח"ל רחו מה זיניכס
 לראשונים. ר"ע היה לוקח שלשה מינים צרופה
 בשביל לעשר מכל מין ומין. והחס מכניכים את
 הכלכלה לאחורי הגנות (כדי לטוטר מן המעשרות).
 וז"ל ר"ע מ"ס מדתו להזהיר ביותר צמטשות.
 והנה ר"ל שזהו מ"ס ר"ע לקמן (משנה ט"ו) והכל לפי
 רוב המטעה. והוא ממש כמ"ס הרמב"ם בפי'
 למשנה. וז"ל כשיתן האדם למי שרואו חלק זהובים
 צבת אחת ב' לא יעלה צידו מדות הנדיבות כמו
 שמגיע למי שהנדב חלק זהובים בחלק פעמים
 ב' מפני שזה כפל מטעה הנדיבות חלק פעמים

והגיע לו קנין חזק ב' ע"כ. ולפי הירושלמי הנ"ל
 מבוחר בן בר"ע בעלמו. שלקח שלשה מינים צרופה
 כדי לעשר מכל מין ומין. שיהיה לו קנין חזק בנפש
 וז"ל. והארכתה צפנים במשנה הנ"ל :

ר' ישמעאל בנו אוטר החושך עצמו מן הרין פורק
 סכנו איבה וגזל ושבועה שוא (פ"ד מ"ו)
ולפי מה שמפרש המדר"ש שקלי על בע"ד שהוא
 יחשיך עלמו מן הדין ויותר וכן פי' הרע"ב.
 היינו לפי מדתו דלמרי' עליו במס' ב"מ (ל"ג) רבי
 ישמעאל ב"ל לפניס משרח הדין הוא דעבד :

ר' אליעזר בן שמוע אומר יהי כבוד תלמידך חביב
 עליך בשלך (פ"ד מ"ב)
אמרין במנחות (י"ח) הניח ח"ר כשהלכתי
 למלות מדותי. חלל ר' אליעזר בן שמוע
 ב' מלחתי יוסף הבבלי יושב לפניו והיה חביב לו
 ביותר עד לאחת ב' ופי' רש"י וחוס' מה שדקו
 לפרש עד לאחת. והנראה פשוט שזהו ע"פ מדתו
 שאמר יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך והיינו
 מ"ס שתלמידו יוסף הבבלי היה חביב לו ביותר עד
 לאחת. ר"ל שהיה לאחדים הוא ותלמידו כי כבוד
 תלמידו היה חביב עליו כשלו. [ומאמתי אח"י שכן העיר
 בס' עיון יעקב] :

הלל

(טו) **ובאבות** (פ"ב משנה י') הם אמרו שלשה דברים ר' אליעזר אומר יהי כבוד חנך חביב עליך כשלך ב' ים גורסין
 שם ג"כ יהי כבוד תלמידך ב'. והנדר"ל ז"ל בפרקי ר"א בשם האחד אליעזר (ס"ו ז' בהג"ה) מקיים
 הני' זו משום שאמרו (בברכות כ"ה) שזוהי לתלמידיו קודם פטירתו הזהירו בכבוד חניכסם ולגי' הספרים שלטו שכבר אמר
 בשלשה דברים הנ"ל שיהיה כבוד חניך חביב עליך כשלך למה הוצרך לזוהי עליה שפיתו קודם פטירתו עכ"ל ובמחכ"ת לא
 עיין באבות דר"ג (פ"ט) ששם מפורש השלשון שאמרו לו תלמידיו קודם פטירתו רבינו למדנו דבר אחד ממה שלמדנו ח"ל
 מה אלמדו אחסם ולא והזהירו איש בכבוד חניכו ע"כ ח"כ הלא מפורש להיפך ובדקאו ממנו דבר שכבר למד אורח כמ"ס
 ממה שלמדנו וא"כ גי' כבוד חניך היא הנכונה. ולג' שמאמרו הוא ע"ד מ"ס בת"כ (פ' הוריע פי"ג הל"ב) ח"ל ר"א
 ישמעאל דקל הרים אתה. וע' בק"א שפי' שאמר זאה לר' ישמעאל לגנאי. שדקל עמקס יוהר טוב ע"ס (וע' אולי אמר ר'
 ישמעאל הוי קל לראש ונוח להשמורת) אבות פ"ג מ"ב עת"ס (סס) ונרא' שעל מה שאמר ר"א על ר' ישמעאל דבר לגנאי אמר
 כאן להוכיח את עצמו ולהזהיר ר' אליעזר חניב עליך כשלך. וכן מ"ס ואל התי נוח לנכוסם כהוונת ג"כ ע"ס מ"ס
 גב"ר (פ"ט) עקילם ב' ושא"ל את ר' אליעזר ב' נזק בני' אולי לגבי ר' יהושע ב' אמרו אלולי אריכת פנים שהלריך
 ר' יהושע עם עקילם היה חוזר לסורו ע"כ. והנה ר' אליעזר בעלמו אמר (בב"מ כ"ס) הניח ר' אליעזר הגדול חומר מ"מ
 היהיכה תורה בל"ו ב' מפני שסורו רע ע"כ. ואמר ר"א בעלמו במכילתא יהרו (פ"א) ר"א אומר הקב"ס אמר אני שקרבתי
 את יתרו ולא רחקהו אף אתה קרבנו ולא תרחקו ב' ע"ס וז"ל כשן במשנה להוכיח א"ע ולהזהיר ואל התי נוח לנכוסם
 כי ע"י שנוף ר' אליעזר בני' בעקילם היה יכול לגרום שעקילום היה חוזר לסורו כמבואר במדרש הנ"ל :
 ונ"ל

ך) את אשר אמר כל אחד להסיר מבשול אשר אפשר שיסובב ע"י בפרט א' .

הלל אומר בו' ודישתמש בתגא חלק (אבות ס"א מ"ג) **דדבנה** בזכרות (כ"ג:) אמרין דב"ה ס"ל חסור לשמש בשמש ע"ה . ע"כ הזהיר להזהר עכ"ס שלא ישמש במי ששונה הלכות כמ"ס במגילה (ר"ה:) ודאשתמש בתגא זה המשמש במי ששונה הלכות כתרה של תורה ע"ס . וע' תוס' ר"ל :

שמאי אומר בו' והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות (שם משנה ט"ו)

דריבנו על פי המעשה שאירע לו כמבואר בשבת (ל"א) שדחפס בחמת הבנין שבדיו [ונא במקלו על יומת בן עזיאל בנ"ג (קל"ג:)] . ואמרו קפדנותו של שמאי בקשה לסורדו מן העולם ע"ס . וז"ס להסיר המכשול והוי מקבל את כ"הא בספ"י :

ר"ג אומר בו' והסתלק סן הספק (שם ס"א מ"ו)

תבן בדמאי (פ"ג מ"א) רבן גמליאל ה' מאכיל את פושליו דמאי . (דמאי יקרא על שם הספק מפני משום ע"ה שאין מעשרין . וזהו דמאי דהמאי) והקיל בדמאי כו' ע"כ ראה להזהיר שלא יקילו ביותר בספק כמו דמאי . ועם כל זה אל תרבה לעשר אומדות :

או יבואר ע"ס מ"ס ביבמות (י"ח) דס"ל לר"ג דמותר לבטל מלוח יבמין [וע"ש (י"ז): בתוס' ד"ה אגל] ואמרין שם דר"מ חייש אפי' לספיקא (רילמא אדמייבס חד מיית אידך וקא בטלת מלוח יבמין) ור"ג אפי' לודאי לא חייש . והו' מן הדין . אבל ממדות חסידות לריך לבטל רענו מפני רעון הבורא ית"ש המלוח ושלא לגרוס שיבטל מלוח ע"י אפי' בספק כר"מ . וח"ש הסתלק מן הספק : והארכתוי במשנה (פ"ג) בטל רעונך מפני רענו כו' :

הלל אומר בו' מרבה בשור מרבה רסה (שם ס"ב מ"ו)

דהנה בחדר"ג (פכ"ה) אמר שם בלשון הזה . כל המרבה לאכול מרובה להוילא מרבה בשר מרבה רמה ותולעה וכל המרבה מעשים טובים משים שלום בגופו ע"כ . והגראה דהנה אמרו בזיקרא רבה (פ"ד) גומל נפשו איש חסד זה הלל

הזקן שבשעה שהיה נספר מתלמידיו כו' . ח"ל חלמדין רבי להיק אחיה הולך . ח"ל לגמול חסד עם הדין חכמיהו בנו ביהא . ח"ל כל יומא היה לך חכמיהו . ח"ל והדין נפשא עלובתא לאו חכמיהו היא בנו גופא יומא דין היא הכל למחר לית היא הכא ע"כ . ח"כ חיפוא היה לו חילתו חיל' של מלוא לגמול חסד . וכהנכסת אורחים . ח"כ חיפוא היה חושש הלל שפי"ו ימשוך האדם אחר שולחו יוחר מדאי . ואם חמנס ולטוינו כמ"ס הלל להיות גומל נפשו איש חסד ויהנה כוונתו גם לסוף המקרא ויבשר שארו חמרי . וחלילה לנו לגמול חסדים טובים ביותר עם הגוף להמסך אך אחר חטונים ונשמתינו עליו חבל . וע' מ"ס במשנת ר"ע במ"ס בנדרים (ט"ו:) יודע לדיק נפש בהמתו (היינו נפשו הבהמית הנריכה למוזן אשר אוחה קרא הלל במדרש הנ"ל נפשא עלובתא) והכוונה לסוף המקרא ורחמי רשעים חכרי . אם מרחם על הגוף יוחר מדאי הוא חכרי . וכמ"ס בזכרות (ל"ב) משל לאדם שהיה לו בהמה כו' מי גרס לך ששהא במצותה כי כרשינין שהאכלתיו . ע"כ בא הלל להזהיר ולהסיר המכשול ואמר כאן כל המרבה לאכול מרובה להוילא מרבה בשר מרבה רמה ותולעה וכל המרבה מעשים טובים הוא המשים שלום בגופו . שלא יתגבר ח"ו הגוף על הכפש . וכל א' יבוא שלום :

ר"א אומר בו' ואל תהי נוח לבעוס (שם ס"ב משנה י"ד) ע' מהשכתתי ע"ו כהערה (פ"ו)

ר' עקיבא אומר שחוק וקלות ראש טרגילין לערוה מסורת סיג לתורה מעשרות סיג לעושר נדרים סיג לפרישות סיג לחכמה שתיקה (אבות ס"ג מ"ג)

וראיתי בחדר"ג (פ' ר"ו) רע"א סיג לכבוד שחוק כו' . אל תפרוך בנדרים כו' . ואל תבוא לדיי ספק כו' . הה"א לא הביישן למד ולא הקפדן מלמד ע"ס . ונ"ל לבאר דאלו המאמרים מקבילים זה לעומת זה . והנה המדר"ש כחז וח"ל בהיות שר' ישמעאל היה חבירו של ר"ע . בא ר"ע על דברי ר"י לפרש . כי אע"פ שאמר ר"י שיהיה מקבל את כל האדם בשמחה עם כל זה לריך שלא ימשך

שמהשמה ימשך הדבר להיות שחוק כי הם קרובים זל"ז כו' ע"ש . ול"ג פשוט שר"ע ע"פ מדותיו של עלמו אמר שרגיל היה בשמחה ושחוק במקרו לכל תכלית וכמ"ש סנהדרין (ק"א-) כשחלה ר"ח נכנסו תלמידיו כו' החזילו הן בזכין ור"ע משחק . ובמכות (כ"ד-) וכבר היה ר"ג כו' החזילו בזכין ור"ע משחק . וס' (כ"ד:) ראה שועל כו' החזילו הן בזכין ור"ע משחק כו' . ובירושלמי ברכות (פ"ט) ר"ע היה מיחדין קומי טורנסרופס כו' קרי ק"ש ונחיד כו' ע"ש . והנה חף במקום רעדה שס היה גילה לר"ע (ואמר בברכות (ס:) כל מה דעבדין משמיא לטב) וגו' א"ש חס היה לו טוב נגלה לכל הלא מלא סיו שחוק ועוה וחדוה במקומו . (וכמ"ש שס ר"ע מרומז במקרא אור זרוע* ללדיק* ולישרי* לב* שמחה*) והיה שמח בה' המטיב . וזה אמנם מדה נכונה וגבוה . ואשר לזאת אמרו בחדר"ג (פכ"ו) הג"ל רע"ח סייג לכבוד שחוק (וראיתי בהגהות מייאנות (פ"ב מה' דעות הל"ז) שהביא מ"ש רע"ח סייג לכבוד שחוק ופי' שר"ל מעוט שחוק ע"כ . ולפנ"ש יבואר פשוט ככ') כי ע"כ הולך ר"ע בעלמו לעשות סייג וגדר להזיר את העם ולסור ממכשול בעיני שמחה בעוה"ז ושחוק המביא לידי קלות ראש שזה אסור . ולכן אמר כאן שחוק וק"ר מרגילין לערוה :

ולענין מ"ש בחדר"ג (ס) ולא הביישן למד . כי ע"כ הזכיר כאן לענין קלות ראש המרגיל לערוה כי בלבן קלות ראש נכלל עו פנים והוא היפך הבושה מלחיים וכמ"ש עזרא (ט) בושתי וכלמתי להרים פני חליך וגו' . וע' מועק (י"ז) כ"ז:) ויטן כי לענין תורה ח"ל לחמו במדת הבושה (ואחר צרכות (ס"ג) אר"ע פ"ח נכנסתי כו' . ח"ל בן עזאי עד כאן העזת פיך צרבך . ח"ל תורה היא וללמוד אני לרד) . כי ע"כ הזהיר שרד"ק ע"ג לגדור יותר בעיני עוה"ז שהיה הבושה על פניו תמיד . ולא יקל ח"ו ראש :

ולענין מ"ש בחדר"ג (ס) ולא תבוא לידי ספק . והיינו כמ"ש רבו ר"ג במשנה (פ"ו) פ"ח) הסתלק מן הספק ואל תרבה לפשר חומדות . וח"ל הרמב"ם בפ"י לזה שיבנה מהולאות המעשר באומדן שהוא מן הספיקות . ועי' מ"ש במשנה שס

לענין המרבה במעשרות כו' . ולכל ימנעו העם עי"ז מלהרבות במעשרות במקום שרד"ק . ע"כ הזהיר כאן מעשרות סייג לעושר . וכמ"ש שהכוונה לענין להרבות במעשרות ולהחמיר חף בדמאי ומספק ע"ש מ"ש במשנה :

והנה ביצמות (פ"ח) ת"ר תרומה לכהן ומעשרות ללוי דר"ע ראב"ע"ח אומר חף לכהן . והנה בסוטה (מ"ח) אמרין יוחנן כה"ג הפביר הודיית המעשר לפי שאין נוחנין אותו כתיקו דרחמנא אמר דיהבי ללוים ואין קא יהביין לכהנים דקנסיהו עזרא ללוים לפי שלא עלו עמו והנה אליבא דראב"ע לא עקר עזרא כ"כ דין התורה לגמרי . כיון שקודם הקנס ג"כ היה יכול לתת לכהן . (ובלחמת אליב"ד דחקו התוס' אמאי ביטל יומנן כה"ג וידוי המעשר . וע' ירושלמי (מע"ש פ"ה) בסוף ח"כ אפסר לומר דהוי לגנאי מה שביטל כו' ע"ש) אבל לר"ע דס"ל ללוי ולא לכהן . ח"כ עקר עזרא לגמרי הדין תורה . והוכרחו לנטל הודיית המעשר . שכל עיקר המעשר שנתנים לכהן אינו עיקרו מד"ת כ"ל מתקנות עזרא . וע"ג חש ר"ע שצ"י שיטתו יכול העם להקל במעשרות . ע"כ אמר להסיר המכשול מסורה סייג לתורה ר"ל מה שנמסר לחכמים לתקן הוא סייג לתורה . ובתורה עשה עזרא ולכן מעשרות שתיקן לכהן הוא ג"כ סייג לעושר כמו מעשרות שמן התורה :

ולענין מ"ש בחדר"ג (ס) ולא תפרוץ בנדריים כו' . כי ע"כ הזהיר כאן שלענין תורה ומלות המזה לגדור ולעשות סייג לפרישות . וכמ"ש החוס' בנדריים (ר"י) ד"ה אל תפרוץ בנדריים . והא דאמר נדריים סייג לפרישות מפרש ר"ח כנין שגודר ל"קיים המלוה כמו אשנה פרק זה כו' ע"כ :

ולענין מ"ש בחדר"ג (ס) ולא הביישן למד . שפי' שרד"ק כל דבר לשאל מרבו ולא לשחוק . כי ע"כ הזהיר כאן סייג לחכמה שתיקה . שרד"ק מקודם לשמוע ולהקשיב לחכמה אינו והבן . ולפי כל הנ"ל הפיר אמר ר"ע כאן במשנה מאמרים היפך המאמרים שאמר בחדר"ג (פכ"ו) הג"ל . למשן דעת דבר והפכו לפי מקומו ושעתו ולהסיר מכשול ומבואר הכל על כן בעו"ה החונן דעה :

ה) את אשר אמר כל אחד לפי שימתו .

רשב"ג אומר על שלשה בדרים העולם עומד על האמת ועל הדין ועל השלום (פי"א מ"א) [ע"י מנשה יהושע מ"ט ע"ס]

והנה מ"ט על הדין ג"ל שהוא לפת"ש במכות (ו'י) ר"ט ור"ע אומרים אלו היינו בסנהדרין לא נהג אדם לעולם . רשב"ג אומר אף הן מרבין שופכי דמים בישראל ע"כ . והיינו מ"ט כי העולם עומד על הדין . כ"א לא יעשה דין ברשעים יתרכו ח"ו שופכי דמים ולא יהיה קיום העולם . ועל הדין הנושאה ברשעים העולם עומד . [וע"י ספרי דברים (פי"ט מ"ז) מהוה של רבי שמעאל כו' . ורשב"ג א"ל כו' ע"כ כ"ע . והיינו על הדין ועל האמת] :

ומ"ש על השלום . ע"י אדר"ג (פ"ח) רשב"ג"א כל המשים שלום בתוך ביתו כו' ומדכ"ר (פ' ק') חני רשב"ג"א גדול השלום כו' ומפורש בפ' השלום במס' ר"א רשב"ג"א גדול הוא השלום שמלינו שדברו השבטים דברי גדולה כדי להטיל שלום . והיינו מ"ט רשב"ג על האמת ועל השלום אע"פ שלפעמים לריך לכחד עי"ז האמת . מותר לשנות מפני השלום :

רבי אומר איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם (אבות פ"ב מ"א)

יבואר ע"פ מ"ט במדרש תנחומא מקץ (ט') שאל אנטונינוס את רבינו הקדוש מהו להפליג בכל שעה ח"ל חסור . ח"ל למה . ח"ל כו' ומה חתה שחתה צו"ד השואל בשלומך בכל שעה חתה אומר מבזה ממ"ה הקב"ה על אחת כו' . וזהו מ"ט רבי כהן שיבחר לו הדרך להקב"ה . שהיא תפארת לו מן האדם . חס היה עושה קן לצו"ד . ודי למבין ומשכיל :

יבואר עוד ע"פ מ"ט במכילתא בא (פי"ח) רבי אומר חייב אדם ללמד את בנו אף ישוב

מדינה . וע"י צוית רענן שפי"ר ללחתישך בדרך ארץ עם הבריות ע"כ . וז"ש כל שהיא תפארת לו מן האדם זהו הדרך הישרה . (ולפי"ז מה שאמר ר"ג בנו (נמשנה ב') אחריו יפה ת"ת עם דרך ארץ שפיר נמשך אחרי דברי אביו ככ"ל) :

והיו זהיר במצוה קלה בבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרך של מצות והיו כו' ושבר עבירה כנגד הפסדה כו' וכל מעשיך בספר נכתבים (ע"ס) :

הנראה לפי שאמר בספרי (שא פ"ה) רבי אומר אין לוי בכל מקום אלא אזהרה שנאמר ויז'ה' וג' ומען הדעת טוב ורע לא תחכלו ע"ש . וכהנה מלינו בדחו"ל שאזרחת עץ הדעת נקרא מליה קלה . [וע"י מדר"ט בראשית דבה (פ"כ"ה) מ"ט הר"י ש"י] וז"ש והיו זהיר במצוה קלה בבחמורה . ר"ל שם במצוה קלה מלינו לשון אזהרה כמו גבי עץ הדעת בבחמורה ע"ש . שאין חתה יודע שכרך של מצוה . ר"ל הכוונה . לפי שאמר (באבות לקמן פ"ד מ"ב) הוי רץ למצוה קלה שמצוה גוררה מצוה . וכן רבי צע"מ מלינו שאמר זה המאמר בסיפרי ט"ח (פי" ק"ב) רבי אומר העושה מצוה אחת לשמה אל יבטח על אוחתה מצוה שלסוף גוררת מצוה הרבה וכו' . ח"כ חיפוא גם כהן הכוונה מ"ט רבי הוי זהיר במצוה קלה שבשכר מצוה הוא ג"כ שגוררת מצוה הרבה וח"כ חיפוא ח"א יודע מתן שכרך של מצוה כמה מצוה שיגברו לך בשכר המצוה קלה הלזו והבין . ואמר הוי מחשב שכר עבירה כנגד הפסדה . ר"ל כגון עבירה לשמה . וכמ"ט רבי במדרש קהלת (ג' י"א) עשה יפה בעתו . אמר רבי אפי' לדבר עבירה ע"ש . (ופי' עבירה לשמה ע"ד עה לעצות לה' הפרו הורחק מדר"א) . ואמר וכל מעשיך בספר נכתבים לפת"ש בירושלמי חגיגה (פ"ג הל"א) זה אחד מששה מקראות שהי' רבי קורא אותן וזוכה (יו) כו' . ומניד

(יז) ונ"ל הכל מה שחשך רבי כאן במשנה נכלל בפסוק אחד שבכה עליו רבי בירושלמי (ע"ס) כי את כל מעשה האלהים יבא בנשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע . והנה מ"ט רבי איזו דרך ישרה כו' ותפארת לו מן האדם . נכלל בפסוק על כל נעלם ואמריקן בחגיגה (ה') מאי על כל נעלם אמר רב זה ההורג כינה בפני קבירו ומאמץ בה . שמואל אמר זה הרק בפני חבירו ומאמץ בה . (וע' שנת (י"ב) אין סולין ברה"מ מפני הכבוד . כיולא כו' אר"י אין עושין אסקטויין

כו' . ומניד לאדם מה שיחו . חפ'י דברים שאין בו טעם נכחנין לאדם על פנקסו ע"ש :

הלל אומר אל תפרוש מן הציבור (שם פ"ב מ"ד)

זהו מכון למה שאמר הלל בעלמנו לעיל (פ"א מ"ד) וכשחני לעלמי מה חני . וזהו מ"ש בצרכו' (כ"ג.) היו יושבין בצבא"ד והביאו אור לפניהם . בש"ח כל אחד ואחד מברך לעלמו . ובה"א אחד מברך לכולן משום שנאמר ברוב עם הדרת מלך . וזה שהזכיר הלל שהמאות יעשו ציבור ברוב עם ובהתאחדותו כאלה . ואל תפרוש מן הציבור . אבל כשחני לעלמי מזה חני . חניני נחשב לכלום . [והנה ידידי ורעי הרה"ג הנעלה בישראל מ' דוד ח'ש שלום שי' (חתן הרה"ג המפורסם בצדקתו מ' שמרי' לוריא ממאהליב נ"י) הוסיף על דברי אלה . כי זמן מ"ש שמאי (שם מש"י) עשה תורחך קצט . כי חמס' גם כ"ס' ס"ל שברוב עם עדיף . אך במקום שיש לנגרס ע"ז בטול תורה אז מהנכון למנוע . כמ"ש בצרכות (שם) בשלמא כ"ג' מהפרישי טעמי' אלא כ"ג' מ"ט קסברי מפני בטול בהמ"ד . והיינו דקאמר שמאי עשה תורחך קצט] ועמ"ש לעיל (פ"א מ"ד) :

ויבואר עוד אל תפרוש מן הציבור ע"פ מ"ש (נבחויות י"ז) על דברי כ"ה מאחן אמרו חכמים לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות ע"כ . ועי' בתוספתא ברכות (פ"ב הכ"ב) הלל הזקן אומר אל תראה עומד אל תראה יושב . אל תראה שומק אל תראה בזכה . ושי' כמ"ש במס' דרך ארץ רבה (פ"ז) וד"א זוטא (פ"ה) לא

יהא אדם כו' בזכה בין השוקקים ולא שומק בין הזוכים . ולא יושב בין העומדים ולא עומד בין היושבים כו' כללו של דבר אל ישנה אדם ממנהג הבריות . ע"כ :

הה"א כו' ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש (שם מ"ה)

עפ"י מ"ש בצרכות (פ"ג.) הלל הזקן אומר בשעת המכנסין פזר וכו' וזה מכיון למ"ש במקום שאין אנשים השתדל להיות איש .

ר' אליעזר אומר כו' הוי מתחמם כנגד אורן של חכמים והוי זהיר בנחלתן כו' (פ"ב מ"ד)

ובתב הרבינו יונה ז"ל משל למתחמם כנגד האור אס הוא עומד רחוק נכנה ואינו נכזה ואס הוא קרוב נכזה . כך הנהגה מחממת החכמים לריך לעמוד בפניהם בזימיה ופחד ולא בקלות ראש ולא יתקרב עלמנו יותר כו' עכ"ל . וזהו מ"ש ר"א לשיטתו בצרכות (כ"ח:) תיחא רבי אליעזר אומר המחפלל אחורי רבו (פרש"י שהוא יורה) ונותן שלום לרבו (פרש"י כאשר כל אדם . ולא אמר שלום עליך רבי) כו' גורם לשכינה שחסלתק מישראל . והיינו כמ"ש והוי זהיר בנחלתן כו' שלא ינהיג ח"ו קלות ראש בהם . ולא יתקרב ביותר וכנ"ל :

ר' שמעון אומר המהלך בדרך ושונה וכפסיק מבשגרתו ואומר מה נאה אילן זה ומה נאה ניר זה מעלה עליו הכתוב כאלו סתחייב בנאשו (פ"ג מ"ז)

הנה מ"ש ומפסיק ממשנתו כו' . כן מלינו שא' בשבת

אסיקטוין (הקיא) בר"ה מפני הכבוד . והנה אין פולין הוא זה שהורג כינה . ואין עושין אסיקטוין זה הרק ובר"ה לפני תבירו אסור מפני הכבוד) והיינו מה שאין תפארת לו מן האדם . ומ"ש הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה . נכלל בפסוק מ"ש יביא במשפט על כל נעלם . ואמרו בחגיגה (שם) ע"ז עבד שרבו שוקל לו שנתו כזדווח הקנה יש לו . והיינו קלות כחמורות (וכמ"ש לעיל שם אזי לנו ששקל עלינו הכתוב קלות כחמורות) וכש"כ במדה טובה של מצות . ומ"ש הוי מחשב הפסד מצוה וכו' וכ' לעיל שר"ל שצריך לשקול בפלס שלפעמים מצוה היא עבירה . ועבירה היא מצוה . וזה נכלל במ"ש אס טוב ואס רע ואמרו בחגיגה (שם) מאי אס טוב ואס רע . זה הנותן דקה לעני בפריהסיא כו' מוטב דלא יבית ליה מהשתא דהיבית ליה וכשפתו' וכו' ע"ש . ומ"ש הסתכל כו' וכל מעשיך בפתר נכחנים . נכלל בפסוק מ"ש כי אח כל מעשה האלהים יביא במשפט וכו' . וכמ"ש ח"ו הנאון ברוב חיים . וז"ל והמעשים בעצמם בצורתם נתקיים למעלה וכמ"ש כי אח כל מעשה האלהים יביא במשפט ומדלא חיבי כי על כל מעשה . הכוונה אמנם כי המעשה בעצמה בצורתה יביא אלוקים במשפט עמ"ש שם וד"ל :

אלא ג"ע שגא' בל' אלי העבד וגו' לנחק צי' (ומה נראה דני' המדרש נכונה ודלא כנ' התוספתא טוה"ס (פ"ו) ע"ט): והארכת צביאורי להמשה :

ואמר מסורת סיגי לתורה לפמ"ש הרע"ב פי' המסורת שמסרו לנו חכמים בחסירות ויחירות שבתורה הם גדר והחזוק לתורה שבתורה כו' כמו בסכת כו' טכ"ל - ונ"ל שלכן הזהיר ר"ע לרשב"י בפסחים (ק"י) כשאתה מלמד את בנך תורה למדהו מספר מונה כו' ופירושו לפ"י שיהי' מונה היטיב בחסירות ויחירות וק מצינו לר"מ כשצא מר"ע רבו לר' ישמעאל ללמוד (ערונין י"ג) ח"ל לא מיבטי בחסירות ויחירות דבקי אלף ע"ט -

ובזה יתורץ קו' התוס' בפסחים (ט"ז) ד"ה שצתחא שהקשו דרבא אדרבא דהכא אמר שצתחא כיון דעל על ובצ"ב (ר"א) אמר מוחצין האי דגרים ולא דייק מ"ט שצתחא ממילא נפקא ולפ"י יתורץ פשוט דהכא לענין חסירות ויחירות הכתובים בספר קאמר כמו בסכת וכדומה זה ודאי כיון דעל על והתם לענין הנקודות קאמר ושם ס"ל שצתחא ממילא נפקא שיבין לפי הענין :

אבל הראה ברור שמ"ש ר"ע מסורת סיגי לתורה קאי ע"פ מה שמצינו שאמר רבא"י תלמיד של ר"ע ביבמות (ז'): אלא"י שמעתי (והיינו מר"ע רבו) שצ"ד בזה"ב היו מכין ועושין שלא מן החורה ולא לעבור על ד"ת אלא לעשות סי"ב לתורה ומעשה באלם א' כו' וכי זה נמסר לחכמים לעשות לפי השעה הנריכה לך המבואר שם וז"ש מסורת מה שנמסר לחכמים לעשות לפעמים שלא מן החורה הוא סיגי לתורה ובלשון שאמר שם ביבמות לעשות סיגי לתורה והבין :

ואמר מעשרות סיגי לעושר - יחבאר ע"פ מ"ש בכתובות

צצתה (ז'): מכה זומ"מ מתחלת בבני מעים וגומרת צפה כו' רש"א צעון ציטול תורה (ובמנינה פ"ו) קרא מעוותה שא"ל לחקן לת"ח הפורש מהתורה ואמרו על רשב"י שתורתו אומנתו: ואמר מה נאה חילן זה ומה נאה ניר ז' כו' - נ"ל שר"ל שרואה לפנות ולפסוק בצאלט עמו מזורתו לעסוק בישובו של עולם וע"ז אמר מה נאה חילן זה ומה נאה ניר זה - ורשב"י לשיטתו שאמר בצרכות (ז'ה): אפשר אדם חורש בשעת חריסה כו' ובצתה (ז"ג) אמר על דקא חרשי וכרבי מניחין חיי עולם כו' :

רבי ישמעאל אומר הוי קל לראש ונזה להשוורת והוי מקבל את כל האדם בשמחה (פ"ג מי"ג)

וכתב רבינו יונה ז"ל וז"ל הוי קל לראש שיקלה ח"ע לפני אדון העיר וראשה להשלים חפציו - וזוה לתשמורת הוא גוצר המלך שיקלה עלמו לפניו ג"כ - ולא תאמר חין זה האדון כו' ולשון תשמורת כדא' הדבק לשחור וישחמוו לך עכל"ה - והנה בהדיא אמרינן בשבועות (מ"ז) דבי ר' ישמעאל תני עבד מלך כמלך - והיינו כנ"ל - ובספרי דברים (שיקא"ו) מסיים ע"ז הדבק לשחור וישחמוו לך - ומ"ט והוי מקבל את כל האדם בשמחה עי' במדבר רבה (פ"ג) ואני הנה לקחתי את הלויים וגו' - ואני בשמחה הנני ברוון דברי ר' ישמעאל :

ר"ע אומר שהוק וקלות ראש מרגילין לערוה - מסורת סיגי לתורה - מעשרות סיגי לעושר - נדרים סיגי לפרישות - סיגי לחכמה שתיקה (אבות פ"ג מי"ג) :

כבר הבאתי בספרי עליות אליהו (עליה השער הג"ה וי"ו) דר"ע לשיטתו אמר במדרש ב"ר (פ"ג) דרש ר"ע ותרא שרה וגו' מלחק חין מלחק

ויפורש טוד מ"ט ואומר מה נאה חילן זה כו' - ע"פ מ"ט בספר הקנה (דף כ"ג נ"ג) אפי' יאמר מה נאה חילן זה מה נאה ניר זה שיש בו שבת לצורה שמנדין ברך שלכה לו בעולמו כו' ע"ט (וכ"ט מהר"ם אלשקר) וזה נמחק למ"ט ר"ש במדרש ב"ר (פרשה י"ב) ארשב"י משל למלך שצנה פלגין והבריות אומרים אלו היו העמודים נגוהים הייתה נאה כו' שמה יבוא אדם ויאמר אלו היה לי שלש עינים אלו היה לי שלש רגלים היה יפה לי אתמה כו' ממ"ה הקב"ה ברא האדם טו' והוא נאה כו' [ועיין ירושלמי ברכות (פ"א) רשב"י אמר אלו היונה קאים על סודא דסיני היונה מחבטי קומי רחמנא דיתברי לכר נח תרין שומין חד דהוה לעי באורייתא וחד דיעבד ביה כל זרכיה חור ואמר ופע חין חד הוא לית עלמא יכיל קאים ביה מן דילטוריא דיליה אלו הוא חרין על אחת כו"כ ע"ט] :

ה' וגו' ודיבורו מועט: וכן ר"מ תלמידו שר"ע אמר
 בצרכות (פ"א) לעולם יהיו דבריו של אדם מופטים
 (ונפסיקתא פלג' הני' בשם ר"מ שנה לה' שנות כה' מה
 הקב"ה שנה ממאמר אף אלה שנות ממאמר וסם נארתו זה
 בארובה) (כ) והיינו כמ"ש ר' עקיבא רבו סייג לחכמה
 שחיקה: וגאים הדברים היוולדים מפי ר"ע לפשוח
 סייג לחכמה אשר עליו אמרו בסופה (מ"ט) משמח
 ר"ע נסתמו מעינות חכמה. וע' קידושין (מ"ט):
 ע"מ שאני חכם אף אומרים כר"ע ומציריו. וראה
 להזהיר שלחכמה לריך שחיקה לסייג והבן:

רבי אליעזר בן יעקב אוכר העושה מצוה אחת
 קונה' לו פרקלים אחד (פ"ד מ"א)

וּפְי' המפרשים פרקלים אחד ר"ל מלאך מליץ.
 וזהו מ"ש במנחות (מ"ג): כל שיש לו חפילין
 בראשו וחפילין בצומו כו' ואומר חונה מלאך ה'
 סביב ליראיו ויחללם:

אלה מעט דברי אשר ראיתי לע"ע לנרסם הנה. יום ה' י"ד ששן שנת והפך בה דכולא בה ובה תחזה לפ"ק.
 (אבות פ"ט מכ"ב)

בכתובות (ג'ו') - בלואש החקימו המבזבזו אל יבזבו
 יותר מחומש שמה יאמרך לבדיות ואמרינן שם
 מאי קרא וכל אשר תחן לי עשר אטשרנו לך (שני
 עישרין הו"ל חומש) ואמרי' שם מעשה בלחך שבקש
 לבזבו ולא הניחו לו חביריו ומנו ר"ע פ"כ. וז"ש
 פ"ע מעשרות שני עישרין דה"ל חומש סייג לעושר
 אבל יותר ל"ה שמה יאמרך לבדיות ומעשרות הוא
 סייג לעושר:

ואמר נדרים סייג לפרישות. עמ"ש לעיל במאמר
 ד' בזה (יח): ואמר סייג לחכמה שחיקה-ר"ל
 בעת עסקו בה. וע' באר"כ (פכ"ו) אר"ע מ"מ ת"ח
 מתים כו' שפוסקין מדברי תורה ועוסקין בדברי
 שיה (יט) וע' אוחיות דר"ע (ג' ע"ד) מאלן למדה
 תורה ד"ה שרבו יושב ומדבר והתלמיד יושב ודומם
 ולכן אמר סייג לחכמה שחיק' וכ"ל וזהו מ"ש רשב"ג
 שקיבל מר"ע (לדעת ס' הכריות) במשנה אבות (פ"א)
 מ"י"י כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מלאתי לנוף
 טוב משחיקה-וע' בלואש דר"ע (אוח ח) ע"ס קרוב

אלה מעט דברי אשר ראיתי לע"ע לנרסם הנה. יום ה' י"ד ששן שנת והפך בה דכולא בה ובה תחזה לפ"ק.
 (אבות פ"ט מכ"ב)

(יח) ובפנים הארכה עמ"ש המדר"ש ממהר"ש במשנת הלוח ואינו משלם שפי' שהחכמים ז"ל לנאקחים פרט אחד מהכלל
 והמפרס יודע הכלל או מין אחד מן הסוג וממנו יודע הסוג כו' ע"ש. וכ"ס כאן מה שהפסד ר"ע נדרים
 סייג לפרישות. הוא פרט אחד מהכלל שזריך אלם לפשוח משמרת להרחיק א"ע אף מן היתר ולהחמיר עליו בפרישות
 והיינו נדרים סייג לפרישות. והוא הפרט מהכלל הנ"ל. וכן מצינו בעירובין (ך"א): ת"ר מנעשה בר' עקיבא שיהי
 חבוש בבית האסורים כו'.. א"ל תן לי מים שאכול ידי א"ל לשתות און מניעים ליטול ירך מניעים. א"ל מוסב אמות
 פיהח עממי ולא אעבור על דברי חבירי וע"ש בתוס' ד"ה טועב שכתבו אע"ג דבפ"ק אמרינן ה' דברים פטורים במחנה
 רחינת ידים. כ"ש במקום סכנה. ותירלו דר"ק מחמיר על עצמו היה עכ"ל. והיינו שהחמיר בכל דבר שהוא סייג
 לפרישות. והארכה בפנים בזה במקומו ואכמ"ל. וידידי עוז שב"א הרב גאון הפארת ישראל מ' אברהם שמחה כ"י
 האב"ד דאמזינאלאוו העיר אותי עמ"ש באר"כ (פ"ו) והוי שוחה-בגמא את דבריהם זה ר"ע. היינו על המעשה הנ"ל
 שכשהיה זמא לא רצה לשהות. כדי שיקיים דבריהם בע"פ. ושחה דבריהם בגמא ע"כ:
(יט) ולפי שר"ש תלמידו שר"ע (ואמר בנינים (פ"ו) שנו מדותי שמלותי ממדות ר"ע) לכן אמר באבות (פ"ג מ"ז)
 המפסיק ממענתו ואומר כו' כאלו מחזיב בנסאו:
(כ) ונ"ל להכני מצינו שקראו לרשב"ג ור"מ פה קדוש. וזלדר"ג: (פל"ח) קרא ר' ישמעאל לרשב"ג פה קדוש.
 ובסנהדרין (כ"ד) אר"ל על ר"מ פה קדוש כו'. היינו משעם שהמה היו נזהרים ביותר במעט דברים וככ"ל:

עד כה עורני ה' להביא הנה מעט מטרבה דיגמאות קצרות סבאורי פ ע י נ י יהושע
 על פרקי אבות. אשר הנני השי"ח ברחמי וחסדיו. כן יגמור בעדי לשוב וטעשה
 ירי בל ארף ברצות ה'. להוציא לאור בל"ג הביאור בארובה אשר אתי:

יום הנ"ל שנת מינה לא תזוע (אבות פ"ט מכ"ב) לפ"ק יהושע העשיל הלוי מוויילנא.